

Kiss Dávid

A MUNKÁSŐRSÉG UTOLSÓ HÓNAPJAI

A Munkásőrséget¹ 1957-ben hozták létre. Megszületése és felszámolása majdnem egybeesik a Kádár-rendszer kiépítésével, és bukásával. 1957-ben kellett egy olyan erő, amelyre a hivatásos fegyveres szervek mellett, sőt, azokon felül az újjászerveződő kommunista hatalom támaszkodhatott.

1. A Munkásőrség szerepe a Kádár-rendszerben és előzményei

A testület felállítása nem volt előzmények nélküli. Már az 1917-es bolsevik hatalomátvétel idején is működtek munkásokból verbuvált egységek Oroszországban, ennek mintájára az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság is szervezett gyári munkás alakulatokat, amelyek a Vöröshadsereg tartalékát adták.² A „Nagy Háborút” követően a Weimari Köztársaságban gyakorlatilag az összes politikai erő rendelkezett saját párthadsereggel.³ Hazánkban, ebben az időszakban, az MSZDP (Magyarországi Szociáldemokrata Párt) Stromfeld Aurél vezetésével szervezte meg a saját Rendező Gárdáját (RG), amely az osztrák testvérszervvel is jó kapcsolatokat ápolt.

A II. világháború után több magyarországi politikai erő is rendelkezett saját gárdával, de a Munkásőrség szempontjából az SZDP és az MKP, majd a ketből létrehozott MDP rendező gárdáját kell kiemelni. A kommunista gárda vezetője az a Halas Lajos volt, aki a későbbiekben a Munkásőrség első parancsnoka is lett. Az MDP gárdáját teljesen 1950-ben számolták fel. A többi szocialista ország kommunista pártja is megszervezte a maga pártmilíciáját. A forradalom előtt és alatt felmerült a munkásság felfegyverzése. A sztálinista erőkhöz hű alakulatokat azonban csak elenyésző számban sikerült felállítani. A felfegyverzett gyári munkások zömükben a Nemzetőrségbe integrálódtak. A forradalom leverését követően a Kádár-kormánynak azonnal szüksége volt valamilyen fegyveres erőre, így szervezték meg a karhatalmat. Ehhez kapcsolódóan 1956

¹ Ólmosi Zoltán és Germuska Pál is foglalkozott a Munkásőrség megszüntetésével, legérzékenyebb munkáik ezzel kapcsolatban: *Germuska Pál: Odacsap a munkásokól? A Munkásőrség 1989-ben*. In: Kádárizmus mélyfúrások Évkönyv XVI. szerk. Tischler János Bp., 2009. 1956-os Intézet 439–482. *Ólmosi Zoltán: A Munkásőrség megszüntetése – Sikertelen kísérlet a megmaradásra*. In: Levéltári Közlemények 82/1. MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) Bp., 2011. 189–226.

² *Zágoni Ernő – Somogyi Gyula – Farkas Ferenc: Hadsereg, honvédelem*. Bp. Zrínyi Kiadó, 1968. 7–39., *Réti László: A Magyar Tanácsköztársaság központi szervei és pecsétjeik*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1970. 211–215., 268.

³ Bővebben: *Németh István: Weimar arcai III. Párthadseregek. Paramilitáris szervezetek a német utcákon*. In: *Rubicon* 2011. 5. sz. 18–30.

őszén és 1957 telén javarészt a fővárosban pár száz, majd közel kétezer főnyi Rendező Gárda működött, őket Halas Lajos próbálta összefogni. A Népőrség, később Munkásőrség felállítására már 56 őszén készültek tervek, végül az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) Ideiglenes Intéző Bizottsága (IIB) 1957. január 29-én döntött a testület felállításáról. A Munkásőrséget 1957 nyarára sikerült megszervezni, a létszáma ekkor közel 30 ezer fő volt. A szervezésben a szovjeteknek is jelentős szerep jutott.⁴ A milícia tagjai közül az első években majdnem mindenki MSZMP tag is volt egyben. [Formailag a munkásőr pártmegbízatást teljesített.] A jelentkezőket a helyi pártszervek válogatták ki, sőt, adott esetben a rendőrségnek is az ő jóváhagyásukat kellett kérni akár a kisebb, helyi szintű alkalmazásukhoz is. Szakszempontról a BM szervekhez tartoztak. A szerveződé Munkásőrség több rendezvényen is részt vett 1957-ben, például március 30-án Budapesten felvonultatták őket, akárcsak a munka ünnepe. A Munkásőrség 1957 és 1989 közötti tevékenysége is széleskörű, hiszen emellett, hogy a rendszer egyik legmegbízhatóbb támasza volt, az idővel 60 ezer főre emelt létszám a határőrséggel, a rendőrséggel és a polgári védelemmel is együttműködött közrendvédelmi, határőrizeti, illetve katasztrófavédelmi feladatokban. Háborúban háttországvédelmi feladatokat kellett volna végezniük. Kialakították az állomány állandó és tervezett rotációját, amellyel a párttaggá való nevelést is igyekeztek biztosítani. A 70-es években korszerűbb fegyverekkel látták el őket. Halast Papp Árpád, őt 1980-tól Borbély Sándor⁵ követte az

⁴ Azt nem tudjuk, hogy a Munkásőrséghez került karhatalmisták közül hány lehetett korábban áh-s. A statisztikákat sok esetben a hatalom saját érdekei szerint is alakította.

⁵ Borbély Sándor (1931–1998) Nagybú községben (ma Románia) született, négy polgári osztályt végzett. 1943-ban jött a trianoni Magyarország területére, a Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár Rt-ben (FFG) szerszámlakatos szakmát tanult, majd Csepelen a szakmájában dolgozott. 1945-ben MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség), majd 1947-ben SZIT (Szakszervezeti Ifjúság és Tanoncmozgalom) tagja volt. 1949-ben járási EPOSZ (Egységes Paraszti Ifjúság Országos Szövetsége) titkár, majd a MINSZ (Magyar Ifjúság Népi Szövetsége) Kecskemét városi, Kiskunhalas járási titkára, 1949 novemberétől a Pest megyei MINSZ (Magyar Ifjúság Népi Szövetsége) bizottságban függetlenített pártfunkcionárius, majd megyei titkár. 1950-ben belépett a Magyar Dolgozók Pártjába. A Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) szervezőtitkára lett. 1953-tól a DISZ Központi Vezetőség főinstruktora. 1955-ben a Szovjetunióban Komszomol iskolát végzett, hazatérése után a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek DISZ bizottságának első titkára lett. A forradalom alatt „részt vett a gyár fegyveres védelmében”. 1956 decemberében az MSZMP Ifjúsági Bizottság, majd a KISZ szervező bizottság tagja, majd 1957-től a KISZ KB titkára, később a KISZ budapesti első titkára volt. 1957. június 29. és 1962. november 24. között az MSZMP KB póttagja, 1970–89 között a tagja. 1962-ben befejezte tanulmányait az SZKP (Szovjetunió Kommunista Pártja) hároméves Pártfőiskoláján; a Csepel Vasművek MSZMP pártbizottságának másodtitkára lett. 1966-tól az MSZMP Budapest XXI. kerületi pártbizottság első titkára. 1970-ben megbízták az MSZMP Csepel Vasművek pártbizottságának első titkári munkájával. 1970. november 28-ától az MSZMP Központi Bizottság tagja. 1975. májusban kinevezték a KB Ipari, Mezőgazdasági és Kereskedelmi osztályának az élére, e mellett a Szövetkezetpolitikai Munkaközösséget is vezette. Megbízatása alól 1976. október 26-án felmentették, mivel KB-titkárrá választották, így az alsóbb szintű pártszervezési ügyekkel, majd ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági ügyekkel foglalkozott. 1977–1978-ban a KB Ifjúsági Bizottság elnöke, majd 1980-ig a Szövetkezetpolitikai Munkaközösség vezetője és a Gazdaságpolitikai Munkaközösség tagja. 1980. március 27-én vezérőrnagyi rangban a Munkásőrség országos parancsnokává nevezték ki, államtitkári besorolással. Az MT Honvédelmi Bizottságának is tagja volt országos parancsnokként. 1986-ban altábornaggyá léptették elő. 1989. július 3-án kérte a nyugdíjazását az MSZMP Elnökségétől. Ezt tudomásul vették, de kérték, hogy a tisztét még év végéig lássa el, végül a testület felszámolásáig maradt országos pa-

országos parancsnoki székben. A 80-as évekre kialakult gazdasági és politikai válság a Munkásórségnél is éreztette a hatását, ennek ellenére 1989-ig történetek jelentősebb fejlesztések. Komolyabb leépítésekre 1987-től került sor, az egyre nehezebben tartható költségvetésüket vállalkozások szervezésével próbálták meg stabilizálni.⁶ Ugyanakkor a testületi „tagság” tekintélye a 80-as évek végére jelentős mértékben csökkent.⁷

2. A Munkásórség a rendszerváltás idején 1989 májusáig

A 80-as évek politikáját és eseményeit a következő tényezők befolyásolták jelentős mértékben. Magyarország teljes eladósodottsága, aminek következtében a hitelnyújtók idővel nem csak a gazdasági, hanem a politikai döntésekbe is bele tudtak szólni.⁸ A Szovjetunió gazdasági és katonai megroppanása is fontos tényező volt. Lényeges, hogy a kádári politikát mindvégig meghatározta egyfajta '56 főbia, attól tartottak, hogy a rendszer gazdasági, katonai stb. megingása esetén egy újabb forradalom törhet ki.⁹ Az említett tényezők, és ennek során a hatalmi elit elbizonytalanodása, tették lehetővé kezdetben egy gyenge, majd később egy megerősödő ellenzék létrejöttét és a rendszerváltást, illetve, ami a mi szempontunkból fontos, befolyásolták a Munkásórséggel kapcsolatos történéseket.¹⁰

rancsnok, de a Munkásórség fennállásának utolsó hónapjaiban – a levéltári iratok tanúsága szerint – helyettese Dósa István látta el a főbb teendőket. Hivatalosan 1989. október 8-án nyugdíjazták, amely 31-étől vált hatályossá. MNL OL M-KS 288. f. 4/145–146. ó. e., MNL OL M-KS 288. f. 5/45., MNL OL M-KS 288. f. 5/277., MNL OL M-KS 288. f. 4/139., MNL OL M-KS 288. f. 5/706., MNL OL M-KS 288. f. 5/708. MNL OL M-KS 288. f. 4/156/157., MNL OL M-KS 288. f. 5/965., MNL OL M-KS 288. f. 59/1., Munkásór c. lap 1980. április)

⁶ A következő munkáimban részletesen foglalkoztam mindezzel: A Munkásórség előzményei. In: Hogy mi látjuk Főszerkesztő: Gergely Jenő ELTE BTK 2007. 243–265., A Szociáldemokrata Párt Rendező Gárdájának megszervezése In: Rendszerváltások kortársa és kutatója Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára ELTE Eötvös Kiadó Bp., 2013. 276–281., A Munkásórség megalakítása In: Múltunk 2009. 3. szám. 238–280., A beletörődés ünnepe: 1957. május 1. Társadalom és Honvédelem XI. évf. 1. szám 2007. 53–111.; A Munkásórség felállítása és tevékenysége 1958 elejéig In: Hadtörténelmi Közlemények 127. évf. 4. szám 2014. 941–991.

⁷ Markovics Ferenc, a Minisztertanács Védelmi Irodájának a vezetője így emlékezett erre vissza: „Istenigazából a munkásöröket nem sokba nézték. Sőt, akkor indultak el olyan dumák, hát volt alapja... Hogy a munkásör kap kedvezményt a munkahelyén, miért kap kedvezményt, másoknak kell akkor helyettük dolgozni, szóval, mondjuk, ilyenekről konkrét tudomásom van, meg hallottam én is, saját fülemmel, hogy igen, voltak ilyenek.” (A szerző interjúja Markovics Ferencsel 2014. augusztus 25.)

⁸ Az eladósodás folyamatát a következő könyv mutatja be igen részletesen: *Mong Attila*: Kádár hitele A magyar államadósság története 1956–1990 Libri Könyvkiadó Kft. 2012.

⁹ A teljesség igénye nélkül csak pár dolgot említenék: A pártvezetés a fegyveres szervek feladatainak meghatározása, kiképzése, fegyverzete terén jelentős figyelmet fordított arra, hogy az esetleges megmozdulásokat kezelni tudja. 1975-ig egy esetleges háborúban a hátszágvédelemre rendelt fegyveres szervek állománya nagyobb lett volna, mint a szovjet csapatokkal elvonulóké. Háború esetén rendkívüli törvényeket léptettek volna életbe, ezekben is jelentős mértékben foglalkoztak egy lehetséges belső megmozdulással. Ezek kísértetiesen hasonlítottak a forradalom utáni jogszabályokra, pl. statárium. Az életszínvonal politikát, majd ennek megtartása érdekében a hitelek felvételét is meghatározták az effajta félelmek.

¹⁰ *Ripp Zoltán*: Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990. Napvilág Kiadó Bp., 2006. 5–14.

1987-ben Magyarországon a vezetésben személycserék történtek, Grósz Károly lett a miniszterelnök, és az év második felében megszorításokat léptettek életbe, próbálták a gazdaságot stabilizálni és megreformálni. Kádár és hívei a rendszer felbomlásától féltek. Ugyanakkor több terv is született a rendszer megújítására. Az intézkedések ellenére csökkentek a reálbérek és romlott az életszínvonal. Az ellenzék létszáma és befolyása a lengyelországihoz képest elhanyagolható volt, a hatalom a munkásokkal való kapcsolatuk kialakítását igyekezett megelőzni, ügynökök beépítésével bomlasztani akarták őket. Az enyhülést a nemzetközi lefegyverzési megállapodások, a Szovjetunióban elkezdett reformok is elősegítették.¹¹ Így a Munkásőrségnél feladatainak és költségeinek a csökkentését, előbbi átadását más szervezetnek 1989-ig, bevételeinek növelését rendelték el.¹² Bár ennek ellenére egy középtávú, 1995-ig tartó anyagi-fegyverzeti tervet is készítettek 1987-ben a Munkásőrség Országos Parancsnokságán (MOP).¹³

1988-tól felgyorsult az ellenzék szerveződése, szervezeteik igyekeztek népszerűségüket növelni, ezért az MSZMP a gyülekezési és az egyesülési jog „rendezését” vette tervbe,¹⁴ az ellenzékkel és a pártban kialakuló reformerekkel szemben keményen fel akartak lépni, így több párttag ellen fegyelmi eljárás indult, nem engedélyezték a Új Márciusi Front működését sem, március 15-e előtt sok ellenzékit őrizetbe vettek, de ennek ellenére többen részt vettek az ünnepen.¹⁵ A Munkásőrség kijelölt egységei a március 15-i ünnepség idején tartalékokat képeztek, több fiatalabb munkásőr elvegyült az ünneplő tömegben, nyilván a hangulat befolyásolása lehetett ezzel a cél,¹⁶ lényeges, hogy az 1987–89 közötti időszakban tömegoszlatásban nem vettek részt.

Március 15-e után mindenki az MSZMP 1988. május 20–22. között tartott pártértekezletére figyelt. Továbbra is csak a gazdasági rendszeren akartak változtatni, a politikai megújulás elől a párt vezetése elzárkózott. A belső reformokba a Szovjetunió nem szólt bele, sőt, bizonyos átalakítás neki is érdekében állott, ezért a pártfőtitkár lemondását szorgalmazták, így május 19-én Kádár János benyújtotta a lemondását a PB-nek. A kongresszust követően Kádár hatalommal nem járó pártelnöki tisztséget kapott, Grósz Károly lett az MSZMP

¹¹ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 22–80.

¹² MNL OL Munkásőrség Országos Parancsnokság (MOP) M-KS-295–1 311. d. 5. ó. e. *Dósa István – Barta Gyula – Fehér Béla: Előterjesztés parancsnoki tanácsülésére a Munkásőrség működésével, helyzetével kapcsolatban 1987. augusztus 18.*

¹³ MNL OL MOP M-KS-295–1 311. d. 5. ó. e. A következők megújítását tervezték: fegyverzeti eszközök és anyagok, műszaki-technikai anyagok és eszközök, híradó eszközök, vegyvédelmi eszközök, hadtáp eszközök, kiképzés és létesítmények. Lényeges kiemelni, hogy tömegoszlatáshoz szükséges fegyverzet beszerzése is napirenden szerepelt, ilyen volt például a könnyfakasztó puskagránát (Budaházi Gusztáv, a Munkásőrség országos parancsnokának helyettesének előterjesztése parancsnoki tanácsülésre a testület 1987-ben végzett munkájáról)

¹⁴A rendőrség stb. beavatkozását akarták egyértelművé tenni. (Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 158–161.)

¹⁵ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 87–120.

¹⁶ MNL OL MOP M-KS-295–1 342. d. 1. ó. e. Borbély Sándor 1988. március 29-én jelentette a Párt-és Tömegszervezetek Osztályára (PTO) Petrovszki Sándornak. (Cseszák Sándor: „Jelentés Borbély Sándor országos parancsnok elvtárs részére az 1988. március 15-i politikai rendezvények munkásőri biztosításának tapasztalatai” tárgyában 1988. március 17.)

főtitkára,¹⁷ a KB-t (Központi Bizottság) az előzetes megállapodásokkal ellentétben teljesen lecserélték, ezáltal a PB összetétele is jelentősen változott. Ugyanakkor pártkongresszuson továbbra is az egypártrendszer mellett foglaltak állást.¹⁸

1988. június 11–12-én a Munkásórségnél megtartották a munkásőr parancsnokok IV. kongresszusát. Grósz maga is megjelent a Munkásórség rendezvényén, ahol kijelentette, hogy ha a helyzet úgy alakul, akkor az ellenzékkel szemben adminisztratív, vagyis erőszakos eszközöket is fognak alkalmazni. Ebben nyilván Nagy Imre halálának az évfordulója is szerepet játszott. Ezt követően, 1988. június 16-án csak valószínűsíthető, hogy valamennyi munkásőri erőt készenlétben tartottak.¹⁹ A temetői megemlékezést már eltúrta a hatalom, de városit még nem. A helyzet paradox voltát mutatja, hogy az SZKP kongresszusán a népek társadalmi rendszerének önrendelkezéséről, reformokról döntöttek, közben az MSZMP KB is mérsékelt politikai²⁰ és további gazdasági megújulásról határozott. 88 nyarán több sztrájk is volt. 1988. október 23-ára az ellenzékiek egy része utcára vonult, de hamar feloszlatták őket. Október 23-án és 30-án,²¹ a biztosításban részt vevő budapesti munkásőrök elhelyezése a Munkásőr Parancsnoki Iskolán történt.²²

Ősszel elkezdődött a történelmi pártok újjáalakulása, a meglévő ellenzék pártokká szerveződése. A hatalom félt a reformok gyorsításától, mert ez a rendszer erodálásához vezetett, akárcsak a „jogállamosodás” – vagyis a hatályos jogra való egyre többszöri hivatkozás szintén. Számukra a többpártrendszer és 56 kérdése – mint probléma – vetődött fel, Grósz az előbbi esetben a folyamat általuk történő vezénylését javasolta. Elkezdődött az MSZMP szétesése, többen elhagyták a pártot, jelentős korrupciós botrányok voltak. 1988. november 24-én Grósz Károly helyett Németh Miklós lett a kormányfő.²³ Mindez nem nyugtatta meg a kedélyeket, mivel a pártfőtitkár november 29-én a Budapest Sportcsarnokban (BS), a pártaktíván tartott beszédet, amelyben fehérterrortól és ellen-

¹⁷ Így a szokásjog szerint a Munkásórség is hozzá tartozott, ő tehetett javaslatot az országos parancsnok kinevezésére, a testület alkalmazásával kapcsolatban jelentős jogosítványai voltak.

¹⁸ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 121–138.

¹⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 342. d. 1. ó. A Munkásórség a párt politikájának a szolgálatában, a megújulás útján. A munkásőrparancsnokok IV. országos tanácskozásának vitaindító anyaga Budapest, 1988. június 11–12. e., Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 138–192.

²⁰ De a választójogi törvény tervezetében a 90-es választásokon az ellenzék korlátozása volt a cél, az országgyűlésben is vissza akarták a pártirányítást állítani, de az Alkotmánybíróság felállítása és a népszavazás bevezetése is napirendre került.

²¹ Ezen a napon a bósi beruházás ellen tiltakoztak. Dél előtt a BME-n többen beszédeket tartottak, majd este a Margitszigetről fáklós felvonulás indult, a budai oldalon a Lánchídig, onnan a Petőfi-szoborig, majd az MTA épületéig vonultak. (Romsics Ignác: Volt egyszer egy RENDSZERVÁLTÁS – Prohászka Imre fotóival Rubicon Könyvek Bp., 2003. 96–97., Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 139–149.)

²² MNL OL MOP M-KS-295-1 342. d. 1. ó. e. Forró Dezső jelentése Borbély Sándornak 1988. november 10.

²³ Németh Miklós szerint Grósz magától mondott le, mivel: „... nem tudta menedzselni a gazdaságot.” (A szerző 2014. augusztus 13-i interjúja Németh Miklóssal, miniszterelnök 1988–89. Azóta egy interjúkötet is napvilágot látott: Oplataka András: Németh Miklós – Mert ez az ország érdeke Helikon Kiadó, Bp., 2014.)

forradalomról beszélt. Valószínűleg ezzel a keményvonalas frazeológiával a párt balos részéhez²⁴ kívánt szólni. A rendszer szétesésének a megállítására már nem volt esélye, ráadásul a Szovjetunióban 1988 októberében a balos próbálkozás kudarcot vallott, rájuk sem tudott volna támaszkodni. E mellett azt is ki kell emelni, hogy gazdasági összeomlás, vagy fegyveres támadás esetére rendkívüli terveket készítettek.²⁵ Utóbbi esetben katonai közigazgatást és bíraskodást vezettek volna be. A terv a Munkásőrség mellett a BM Forradalmi ezredeit, és a gyárakban létrehozott Münnich Ferenc szocialista brigádok java-részt lumpenproletár tagjainak tervezett bevetettségét feltételezte. Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy hasonló vészforgatókönyvek a többi szocialista országban is léteztek. Az év végére lengyel mintára előtérbe került az ellenzékkel való tárgyalás gondolata, 89 elején a szovjetek az MSZMP-nek a reformok további kezdeményezését, többek között egyfajta elnöki szocializmus kialakítását javasolták. Ebben az esetben ők adták volna az erős jogokkal rendelkező államfőt. Aczél György vezetésével a Társadalomtudományi Intézetben dolgoztak is ezen a koncepción.²⁶

Lényeges változás volt 1989. január 28-án Pozsgay Imre bejelentése, hogy 56 nem ellenforradalom volt, hanem népfelkelés. Ez a Munkásőrséget is igen érzékenyen érintette, hiszen több mint 30 éven át végig azt propagálták, hogy a(z) (ellen)forradalom leverésében, és a „rend” helyreállításában a testületnek kiemelt szerep jutott, bár az utóbbi állítás is csak részben volt igaz. Mindennek és a nemzetközi helyzetnek következtében 1989 februárjában kezdett megbarátkozni az MSZMP a többpártrendszer elfogadásával, ekkor még 1995-ig tartó átmenetet terveztek, de Grósz gyors a rendszerváltással kapcsolatban polgárháborútól tartott, vagy inkább fenyegetett? *„Arról meg vagyok győződve, mert van olyan erő, amely képes, és hajlandó lesz fegyvert fogni a rendszerváltás megakadályozására.”* Ebben a helyzetben vetette fel Nagy Imre, a KISZ KB első titkára, hogy a Munkásőrséget ki kell vonni a párt alól. Február elején, a lengyel mintára előtérbe került a kerekasztal-tárgyalások létrehozása. Ugyanakkor a párt vezetői tartottak március 15-étől, hiszen az ellenzék jelentős része nem volt hajlandó velük ünnepelni, és nyilvánvaló volt, hogy több 10 ezer embert mozgósítani tudnak. Március elején az ellenzéki szervezetekkel egyeztetett az MSZMP a későbbi tárgyalásokról. Ezekkel kapcsolatban a Politikai Bizottság (PB) kiemelte, hogy nem szabad engedni a fegyveres szervek teljes depolitizálását. Grósz ráadásul kijelentette, hogy nem fogja engedni sehonnan a párt-szervezetek kivonulását. Közben a gazdasági helyzet tovább romlott, a 48-as forradalom évfordulóját a várakozásoknak megfelelően több tízezren ünnepelték meg, márciusban az ellenzéki szervek megalkották programjaikat, napi-rendre került a Munkásőrség megszüntetése. Március 22-én összeült az Ellen-

²⁴ Ők november 11-én alakították meg a Hazafias Népfronton (HNF) belül a Münnich Ferenc Társaságot, közöttük több munkásőr is volt, a változásokat ellenforradalomnak nevezték. Kezdetben 1000 fős volt a szervezet.

²⁵ Mindezek 1957-től megvoltak, az a kérdés, hogy a 80-as években mennyit változtattak rajtuk.

²⁶ *Tótkés Rudolf*: A kialakított forradalom Kossuth Kiadó Bp. 1998. 300–305. ; *Ripp Z.*: Rendszerváltás i. m. 195–267.

zéki Kerekasztal (EKA) alakuló ülése, majd elkezdődött a hatalommal a tárgyalásokkal kapcsolatos alkudozás, az MSZMP-ben Reformkörök alakultak.²⁷

Az ünnep előtt az USA követe, Mark Palmer, látogatást tett Borbély Sándornál.²⁸ A testület állományánál igyekeztek elérni, hogy minél többen menjenek ki az MSZMP-s rendezvényekre, helyi szinten a rendőrség igénylése alapján kellett tartalékot képezni, a megyei- és az egységparancsnokságok hadműveleti ügyeletet szerveztek.²⁹ 1989 tavaszán a spórolásban már odáig mentek, hogy 3 év alatt 40 ezer fősre tervezték az állomány redukálását.^{29/a}

Az ünnep után, 1989. április 10-én tartott vezetői koordinációs értekezleten 150 század készenléti erőt terveztek kijelölni a társszervekkel adott esetben történő együttműködésre, a következő eszközöket kapták volna: gázsprayt, rohamsisakot, arcvédő sisakot, gumibotot, bilincset. A teljes felszerelés kiosztását 1991 végére akarták megoldani.³⁰ Fontos megemlíteni, hogy készenléti (korábban karhatalmi) egységek a Munkásőrségen belül a 60-as évektől működtek. Minden egységnek meghatározták a feladatait, voltak, akik a határőrségnek segítettek, stb. Itt arról lehetett szó, hogy a korábban eldöntött felszereléssel való ellátást nem tudták teljes mértékben megoldani, és azt is elképzelhetőnek tartom, hogy a mozgósítás gyorsasága is szerepet játszhatott kijelölésük-nél. Mindez nem feltétlenül szolgálhatta egy puccs előkészítését, bár erre utaló források vannak: Pozsgay Imre szerint 1989 áprilisában valóban olyan tervei

²⁷ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 266–334.

²⁸ Németh Miklós a következőképpen emlékezett erre: *'És, én teniszteztem vele (MP-rel), úgy havonta egyszer. Az ő partnere az Appleyard, az angol nagykövet volt, nekem meg hol ez, hol az. És tenisz után le szoktunk ülni egy teára, beszélgettünk erről, arról. És ő mondta nekem, hogy: „... Tavaly hogy szétverték... és ott a munkásőrök, meg a rendőrök.”... (1988-ban.) – Tudom, láttam én is. Itt a rendőrök, csak ha atrocitás... tehát ha egymásnak esnének az emberek, és a miatt van szükség rendőrökre... itt a rendőrök nem fognak senkit bántani. „- Mi a garancia?” – Mondom az, hogy én beszéltem a Túrós Andrással, az a garancia. Ő volt az országos rendőrfőkapitány. Én a Túróst Szerencséről ismerem a városi rendőrfőkapitány korából, én a Túróst, ha ő a kezét adta nekem, hogy ott nem lesz atrocitás, te akkor azt higgyed el nekem. „- Mi lesz a Munkásőrökkel? Hát azok...” – Mondom én, a rendőrök nélkül a Munkásőrök sem. És akkor jött a Mark Palmer azzal, ő szeretne elmenni oda, és beszélgetni a munkásőr parancsnokkal. – Mít kérsz? „... Hát, hogyha megtennék, hogy kiszólunk, ha ő bejelentkezik, akkor fogadják őt gyorsan.” Kiszóltunk, hogy Mark Palmer menne találkozni... nem tudom, hogy miről volt szó, nem én beszéltem Borbélyal. Úgyhogy a Mark Palmer, ez a sztori mögötte. Biztos akart lenni abban, hogy ott nem... ő egy kicsit le is fedi magát az amerikaiak felé, mert azért Mark Palmernak a bizonyos ellenzéki pártokkal való kapcsolatát maga Washington nem nézte jó szemmel. Én tudok olyan táviratokról meg figyelmeztetésekről – a Mark Palmert illetően a State Departmenből (Külgügyminisztérium), hogy azért arra nagyon figyeljen, hogy meddig mehet el. ...Meddig mehet el, mert ő itt az Egyesült Államokat képviseli. Másról szerintem nem beszélhetett, mint arról faggathatta ki – én szerintem azt is kijátszotta, hogy tőlem úgy hallja, hogy a rendőrök nem fognak tüntetőket gumibotozni, hogy akkor vajon számíthat-e a Munkásőrség részéről hasonló magatartásra. Most csak már nem él szegény, őt nem tudjuk megkérdezni.'* (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13. Mark Palmer látogatása a Munkásőrségen www.rendszervaltas.mti.hu/Pages/News.aspx?date=19891228&ni=13 2010. december 24.)

²⁹ MNL OL MOP M-KS-295–1 370. d. 2. ó. e. *Dósa István*: A Munkásőrség országos parancsnok (mopk.) első helyettesének 017/1989. sz. intézkedése 1989. március 6.

^{29/a} Szilasi Imre mb. ov. jelentése az 1. negyedévi költségvetés felhasználásáról VKÉ 1989. április 10. MOL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ? e.

³⁰ *Germuska Pál*: Odacsap a munkásököl? A Munkásőrség 1989-ben In: Kádárizmus mélyfúrások Évkönyv XVI. szerk.: Tischler János Bp., 2009. 1956-os Intézet 439–482.

voltak Grósznak, hogy gazdasági szükségállapotot hirdetve egy puccsot csinálnak, majd „... kijelentik, hogy a rendszert újjáalakították. Ettől kezdve ők a demokrácia. Grósz erre spekulált, az időhúzási jelek is mind erre vallottak.” A másik terv szerinte egyfajta katonai megoldás lett volna, erről Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter számolt be, aki azt jelezte neki, hogy Grósz a pártfőtitkár mellett kialakítandó Katonai Bizottságba akarta bevonni a tábornokokat, ez ellen Pozsgay maga tiltakozott.³¹

Mindehhez kapcsolódik, hogy április 22-én került sor a KISZ kongresszusára, ennek során Grósz Károly kamerák előtt azt mondta, hogy megérett a helyzet a gazdasági szükségállapot bevezetésére. Ez országosan jelentős félelmet keltett, Németh Miklós ettől azonnal elhatárolódott, betelefonált a híradó élő adásába, majd rábírták Grószra a kijelentés visszavonására.³² Németh Miklós a mozgósítási tervekkel kapcsolatban még a következőket mondta: „Nagyobb belső megmozdulás esetére én állítottam le mindent, tehát nincs olyan, hogy a rendőrkapitány dönt, vagy a belügyminiszter. A mozgósítási terv, ha katasztrófa van, vagy támadás éri az országot, ez zárt borítékban volt bent.” Németh Miklós nem bontotta fel ezt a borítékot miniszterelnöksége alatt.³³ Markovics Ferenc sem tudott effajta tervekről: „Grósz, még miniszterelnök volt, akkor biztos, hogy engem kért volna meg. Aki ott vagyok a minisztertanács védelmi irodája vezetőjeként, hogy mit tudom én, dolgozzunk ki egy tervet, esetleg valamit, semmi ilyesmi nem történt.”³⁴

A különböző háborús és egyéb mozgósítási tervekkel, stb. az MT Honvédelmi Bizottsága (HB) foglalkozott, ennek voltak területi (megyék, főváros) szervei. 1988. október 14-én a HB hozott egy határozatot, amelyben a fegyveres szervek karhatalmi együttműködését szabályozta.³⁵ Az MT a 3021/1989. számú határozatával területi HB-k új szervezetét alkotta meg 1989-ben, így az új HB-k május 31-ig megtartották az alakuló ülésüket. Az MSZMP budapesti, és megyei bizottságának a tagjai nem vettek benne részt ezt követően. A központilag kialakított, és július 13-án elfogadott területi HB ügyrend keret jellegű volt ugyan, de nem volt szó benne belső megmozdulásról, stb. A Győr-Sopron me-

³¹ Felgyorsult történelem, 18 beszélgetés a szocializmus bukásáról Szerk: Bába Iván. Demokratikus Átalakulásért Intézet Bp., 2010. 30–31.

³² Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 339.

³³ A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

³⁴ Markovics Ferenc (1938–) A Miskolci Bláthy Ottó Villamosenergiaipari Technikumban érettségizett, majd a Vasváry Repülő Tiszti Iskolára vették fel, repülőgép tervező szeretett volna lenni, végül a képzés nem indult. A TITÁSZ-nál (Tiszántúli Áramszolgáltató) dolgozott, majd sorkatonai szolgálatát töltötte. Utána az áramszolgáltatónál a falvak villamosításában vett részt. Főépítésvezető-helyettes, majd vezető lett. A debreceni városi pártbizottságon lett politikai munkatárs ezt követően. 1972-ben került a Pártközpontba. Közben üzemmérnöki diplomát is szerzett. Később Hevesben, BAZ megyében, majd Nógrádban lett instruktor, több nagyvállalat beruházását ellenőrizte. 1985–86-ban heves megyei tanács elnöke volt, majd a Budapesti Pártbizottság titkára 1986. február 21-től. A PB 1988. október 18-i határozatával létrehozták a HB titkárság helyett az MT Védelmi Irodáját. Ennek a vezetője lett miniszterhelyettesi pozícióban. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát is elvégezte. 1989-ben a Munkásőrség felszámolását irányította kormánybiztosként. (A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25., MNL OL 288. f. 962. ó. e., 1040. ó. e.)

³⁵ Germuska Pál: Odacsap a munkásokól? i. m. 439–482.

gyei HB ülés 1989. március 29-i anyaga viszont a következőt tartalmazta: „A megyei rendőrőrkapitányság (sic!) az idevonatkozó belügyminiszteri utasítás, illetve a belügyminiszteri államtitkári parancsok alapján fel van készülve a rendkívüli időszakban a jelentkező feladatokra. ... a tömegdemonstrációk és a sztrájkok esetén végrehajtandó rendőri intézkedések és feladatok végrehajtására egy külön terv készült. E terv tartalmazza mindazon biztosítási feladatokat, amelyeket az adott jelenség esetén alkalmazni kell, illetve bevezetésre kerülnének. /Például: a március 15-i ünnepek biztosítási résztervei e terv alapján kerülnek kidolgozásra./” – Más területi HB-nál nem találtam eddig hasonló anyagot. Mindent összegezve lényeges kiemelni, hogy a 60-as 70-es években a háborús mozgósítási terveket alkalmazták volna nagyobb belső megmozdulás esetén is. Az Elnöki Tanács rendkívüli állapotot belső rendzavarás esetén is kihirdethetett volna, nem csak háborúban.³⁶

Németh Miklós szerint viszont lényeges volt a KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottságnak a szerepe az említett tervekkel kapcsolatban. „Ez Grósznak volt a fixa ideálja, hogy amikor miniszterelnökként kint járt Amerikában, – de ez is jellemző, hogy amikor hazajött, emlékszem rá, hogy kezdett mesélni. ... – Most tudod meg, hogy van az amerikai elnöknek egy nemzetbiztonsági tanácsadója, meg egy nemzetbiztonsági tanács? És akkor ő is csinált egyet magának. Nem ilyen névvel, de ez volt a minta. És megtette Horn Gyulát a titkárnak, a kormányból engem nem hívtak. Horváth István meg a Kárpáti voltak a tagjai. Aztán a Grósz emberei... KB osztályvezető, titkár, ez az amaz munkásőr. Hát ott beszélgettek ilyenekről, nekem onnan hol a Kárpáti, hol a Horváth Pista hozott át, nekem... ezek ott születtek, ezek az agrémek. ... Egyébként maga Grósz elküldte Thürmert³⁷ meg néhány embert – amikor ő ezt létrehozta, akkor kacérkodott a gazdasági szükségállapot bevezetésének a gondolatával. – Elküldte a Thürmert Jugoszláviába, hogy már volt erre a szükségállapot bevezetésére forgatókönyv. Hozatott is jugoszláv mintaleiratokat, amelyeket lefordítatott... készen állt egy forgatókönyvvel, hogy hogyan és miképpen kellene egy, ha szükségállapoton keresztül is, de pártnak a hatalmát konszolidálni, és megerősíteni, a zavarosba halászott.”³⁸ Mindez mutatja az MSZMP-n belül lévő nézetkülönb-

³⁶ MNL OL XIX-A-98 164. d12. d. 56. ő. e.

³⁷ Thürmer Gyula (1953 –) 1976–80 között a Külügyminisztériumban dolgozott, majd 1980–82 moszkvai magyar nagykövetségen a II. osztály titkára, 1982–88 között az MSZMP KB Külügyi Osztályának politikai munkatársa volt. 1988–89 között a korábbi MSZMP főtítkárnak külpolitikai tanácsadója. 1989-ben részt vett az MSZMP újjáalakításában. 1989 óta a Munkáspárt elnöke.

³⁸ Mindehhez kapcsolódik, hogy a Munkásország kiképzése terén a tömegosztatás 1989-ben kiemelt szerepet kapott, ez a következőképpen ment volna: „... zárás végrehajtása örökkel, sorfállal, sorfaloszloppal és gépjárművel, folyosónyitás végrehajtása szakasz kötelékben sorfaloszloppal és gépjárművel, hangadók kiemelése, megbilincselése, kísérése.” Ezek mellett a tömegosztatást a következőképpen kellett végrehajtani: „... tömeg jelleg szerinti csoportosítása, a tömegosztatás harcrendje, a harcrendi elemek feladatai az oszlatócsoport biztosítása, ...egysoros oszlatóék megalakítása, az erőki-fejtés fokozása csukló és derékszíjfogással, az előremozgás érdekében, ...kétsoros oszlatóék megalakítása, az erőki-fejtés fokozása derékszíjfogással és gumibot alkalmazásával, a hangadók kiemelése, tömegosztatás század kötelékben egysoros oszlatóékkal, fegyver alkalmazásával.” (MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Dósa István mopl. 1. helyettesének 07/1989. sz. intézkedésének 1. sz. melléklete: MOP Harckészültségi és Kiképzési Osztály „A harckiképzés tematikája 1989. évre” 1989. február 6., A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

ségeket, de az is látható, hogy a miniszterelnök megfelelőképpen informálva volt. Ugyanakkor az említett bizottság szerepének a tisztázása fontos lenne történeti szempontból.

A hatalom számára mindvégig lényeges volt a Munkásórség kézbentartása. 1989-ben kénytelenek voltak elfogadni, hogy a rendszert nem lehet megreformálni, vagyis működőképessé tenni. A demokratikus átmenet során azonban a hatalmi pozíciókat végig kézben akarták tartani, egyfajta koordinált átmenetet terveztek.³⁹ Ezzel volt összefüggésben az is, hogy a Munkásórséget megpróbálták átmenteni, később olyan módon is, hogy szervezetileg teljesen átalakítják. Ez azonban a lényegén nem változtatott volna semmit.

Borbély Sándor már 1989. január 30-án, egy vezetői koordinációs értekezleten utalt rá, hogy a későbbiekben hivatalosan ki fognak kerülni az MSZMP alól, a felvételi eljárásokat így a pártszervek helyett majd a Munkásórségen belül működő munkabizottságoknak kell elvégezniük. Munkájukhoz Borbély instrukciókat is adott: „A jövőbeni munkánk során — pontosan az előbbiekből adódik —, hogy működésünkben fokoznunk kell az éberséget, a testületbe irányuló felvételi kérelmek elbírálását.... Mi azt ígértük a politikának, hogy a Munkásórséget úgy mentjük át a jövő számára, hogy a jelenlegi politikai karakterét megtartsa, értékeit a jövő számára is garantálja.” A párházakat a Munkásórség őrizte, e tevékenység megszűnését is előrevetítette az országos parancsnok.⁴⁰ A fentieknek megfelelően 1989. március 3-án a testületbe való felvételt rögzítették egy országos parancsnoki parancsban. Ebben kiiktatták az MSZMP szerveinek a „humánerőforrás” feladatait, de a felvételi kérelmeket egy munkásörökből álló bizottság terjesztette fel, majd az illetékes parancsnok bírálta el, ha MSZMP tag volt az illető, akkor a pártot is értesíteni kellett.⁴¹ Mivel a Munkásórség állományának közel 80% párttag volt, őket is és a pártonkívülieket is az illetékes pártbizottságok válogatták ki korábban, így nem gondolhatta senki komolyan, hogy egy varázsütésre minden megváltozik.⁴²

1989. május 8-án került sor az MSZMP KB ülésére, ami több szempontból is mérföldkő volt. Grósz a reformkörök ellen intézett támadást, ugyanakkor a

³⁹ A koordinált átmenet fogalmát Kis János fejtette ki részletesen. Erről bővebben: *Ripp Z.: Rendszerváltás* i. m. 335–304.

⁴⁰ MNL OL MOP M-KS-295–1 374. d. 6. ő. e. *Dósa István*: „A Munkásórség működése, javaslat a további feladatokra Feljegyzés az 1989. január 30-i Vezetői koordinációs értekezleten hozott országos parancsnoki döntésekről”

⁴¹ MNL OL MOP M-KS-295–1 374. d. Fehér Béla mopk. 13/1989. sz. intézkedése „Az állomány-építés- szervezés időszerű feladatai” 1989. március 3.

⁴² Ehhez hasonlóan 1988. november 15-i PB ülésen Pozsgay Imre azt javasolta, hogy a Tájékoztatási törvénybe nyíltan a sajtó pártirányítását nem lehet beleírni, azt a helyi kommunisták által kell biztosítani. (*Ripp Z.: Rendszerváltás* i. m. 239–242.) Az elv nem volt új: „... a különböző állami és társadalmi szervek, tömegszervezetek önállóan működnek. A párt nem hoz olyan határozatot, amely a szerveket kötelezi. De egyrészt e szervek vezető posztjai a párti káderhatáskörébe tartoznak, olyan értelemben, hogy politikai tevékenységgel gondoskodik róla, hogy arra rátermett kommunisták kellő számban, arányban legyenek a különböző vezető szervezetekben. Másrészt a párt gondoskodik arról, hogy a különböző állami és társadalmi szervezetekben, szervezetekben kellő arányban dolgozzanak kommunisták. S a párt politikai célkitűzéseit a kommunisták útján érvényesíti” (MNL OL MOP M-KS-295–1 87. d. 4. ő. e. A Munkásórség pártirányításának elvei, módszerei, formái” 1970. december)

párt szétesésével is foglalkoztak. A KB lemondott a kormánynak való javaslat-tételi jogáról, és a kormányfőnek nagyobb beleszólást hagyott a miniszterek ki-nevezésébe.⁴³ A testület a milíciával kapcsolatban is kiadott egy állásfoglalást, ebben hatályon kívül helyezte a korábbi róla szóló párthatározatokat, és: „Egyetért azzal, hogy a testület továbbra is a Minisztertanács felügyeletével önálló önkéntes fegyveres szervezatként⁴⁴ működjenek” – szól az állásfoglalás. A hátszág- és területvédelemben, a közrend és közbiztonság alakításában és a katasztrófaelhárításban tervezték kialakítani a testület feladatkörét. Pedig ezeket már régóta ellátta. Ugyanakkor: „A Központi Bizottság felhívja a párt-szervezeteket, a párt minden tagját: politikai és erkölcsi eszközökkel segítsék a Munkásórség tevékenységét.”⁴⁵ Az állásfoglalás tartalmát tekintve inkább hatá-rozatnak tekinthető. Ennek így csupán szimbolikus üzenete volt, hiszen a párt-be-folyás a testületben továbbra is érvényesült, akárcsak a kormányban. Ugyan-akkor a Munkásórséggel kapcsolatos javaslatot a „Grósz-féle Nemzetbiztonsági Bizottság”⁴⁶ készítette elő, javarészt a KB határozatban az ő elképzeléseik érvé-nyesültek. A KB állásfoglalást követően kiadta az Minisztertanács (MT) a 1091/1989. számú határozatát a Munkásórség helyzetéről címmel június 30-án.⁴⁷ Mindebből és a toborzás „átalakításából” látható, hogy a milíciát a ha-talom igyekezett kézben tartani, ami azért is volt veszélyes, mert a Munkásór-ség létszáma tartalékosokkal együtt közel 60 ezer fő volt, több mint az MN szá-razföldi hadereje.⁴⁸ Lényeges, hogy április 25-én kezdték el kivonni a szovjet csapatokat, ekkor még a haderőcsökkentés jegyében.⁴⁹

3. A Munkásórség, mint „állami” fegyveres testület 1989. május – 1989. október

1989 májusában tovább nőtt az emberek közéleti aktivitása, amit az is mutat, hogy rengeteg új párt alakult. Az MSZMP-ben az ellenzék gyenge vidéki

⁴³ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 335–343.

⁴⁴ Az 1976-os honvédelmi törvény szerint hivatalosan az MT alá tartoztak, bár a rendszer struktúráját ismerve ez tulajdonképpen mindegy volt. (1976. évi I. törvény a honvédelemről <http://www.1000.ev.hu/index.php?a=3¶m=8509> (2009. 05. 15.), A rendszer működési mechanizmusát részletesen bemutatja: *Bihari Mihály*: Magyar politika 1944–2004. – Politikai és hatalmi viszonyok Osiris Kiadó, 2005.

⁴⁵ MNL OL M-KS 288. f. 260–261 Az MSZMP Központi Bizottságának Állásfoglalása a Munkásórség működéséről és további feladatairól. Vita. Az MSZMP KB 1989. május 8-i ülése.

⁴⁶ A már említett KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottsága. Németh Miklós köre nevezte így. (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.; Az MSZMP KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottságának állásfoglalása 1989. március 31. Az MSZMP KB 1989. május 8-i ülése MNL OL M-KS 288. f. 260–261.)

⁴⁷ Ebben arról rendelkeztek, hogy az MT Hivatal elnökének augusztus 1-jéig javaslatot kell készítenie azoknak a jogszabályoknak a módosítására, amelyek a Munkásórséggel kapcsolatban más szerveknek is jogosítványokat adnak az MT-n kívül. E mellett a honvédelmi miniszter bevonásával bizottságot kellett létrehozni, amelynek javaslatot kellett a testület új feladataira, felépítésére, szervezésére, működésére, létszámára és költségvetésére tennie az év végéig. Ennek során az új védelmi koncepció kidolgozását is figyelembe kellett venni. (Az MT 1091/1989. sz. határozata 1989. június 30-án a Munkásórség helyzetéről Magyar Közlöny 43. sz. 1989. június 30.)

⁴⁸ *Szántó Mihály*: A Magyar Honvédség a rendszerváltástól a NATO tagságig (1989–1999) Bp. 2002. ZMNE 8.

⁴⁹ Sz. Bíró Zoltán: A szovjet csapatok kivonása Magyarországról. *História*, 2009. 5–6. sz. 3.

szervezettsége miatt azt feltételezték, hogy egy esetlegesen korai választáson akár abszolút többséget szerezhethének. A május 8-i központi bizottsági határozatoknak köszönhetően a kormány és a kormányfő nagyobb önállósághoz jutott, így Németh Miklós 10-én átalakította kormányát. Májusban kezdődött el a jelentősebb törvények kidolgozása is: alkotmány módosítása, párttörvény. Fontos volt még ezt követően az MSZMP konzervatív elemeinek a visszaszorulása, illetve a reformkörök létrejötte, amelyek egy demokratikus viszonyok között induló pártban gondolkodtak. Ugyanakkor az ellenzékkel való tárgyalás továbbra is napirenden szerepelt, de májusban még az EKA megbontására tett kísérlet került előtérbe, ez rövid időn belül kudarcot vallott. A későbbiekben az MSZMP fő céljává az vált, hogy a tárgyalások megkezdéséről még a Nagy Imre-temetés előtt állapotjanak meg. Ami számunkra érdekes, hogy a tárgyalások alapelveiről június 9-én megegyeztek, ebben kimondták az erőszakmentességet is, és azt, hogy egyetlen társadalmi szervezet sem rendelkezhet közvetlenül a fegyveres szervek felett. A Nemzeti Kerekasztal (NKA) első ülését június 13-án tartották, háromoldalú tárgyalások voltak az ellenzék, az állampárt, és ez utóbbihoz kötődő szakszervezetek részvételével. Az átmenettel kapcsolatos lényegesebb kérdésekről állapotok meg,⁵⁰ az első megállapodásokat szeptemberben írták alá.

Nyáron a privatizáció körüli botrányok is borzolták a kedélyeket, ugyanakkor a devizatartalékok továbbra is vészesen apadtak. Az MSZMP és a Kommunista Ifjúsági Szövetségből (KISZ) megalakított DEMISZ (Demokratikus Ifjúsági Szövetség) is az 1987. évi I. törvénynek megfelelően, — mely szerint a társadalmi szervezetek eladhatták a kezelésükben lévő vagyont —, értékesítette a vagyonát, így 1989. június 2-án az 1987-es törvényt megszüntették. De a jogszabály csak egy hónappal később lépett hatályba, így az MSZMP elkezdte gazdasági társaságokba menekíteni magát, a Munkásőrségnél is tapasztalható volt ez a gyakorlat. Ugyanakkor felvetődött, hogy az MSZMP vagyonának felosztásából finanszírozzák a többi pártot. 1989 nyarán a munkahelyi pártszervek kérdése, és a fegyveres szervek párttagsága és a Munkásőrség feloszlása továbbra is napirenden maradt, de az állampárt mindebből nem volt hajlandó engedni. A későbbiekben láthatjuk, hogy a Munkásőrséget a fegyveres szervekbe szeretnék volna integrálni, és a munkahelyi pártszervek kitiltásába nem akartak beleegyezni. Mindezzel párhuzamosan zajlott Nagy Imréék, újra-, majd Kádár János temetése.

A magyar eseményeket pozitívan befolyásolta, hogy külpolitikai téren a Szovjetunó gondjai is megsokasodtak az elszakadási törekvések miatt, júliusban feladták a Brezsnyev-doktrínát.⁵¹ Lengyelországi választásokon a Lengyel

⁵⁰ 1989. június 13-án az MSZMP orosházi reformköre alakult meg, az alapszabályzatban követelte, hogy egyetlen pártnak sem lehessen fegyveres szerve, az MSZMP mondjon le az erőszak alkalmazásának a lehetőségéről, és vonja be a párttagoknál lévő fegyvereket. (Rendszerváltók a baloldalon reformerek és reformkörök 1988–1989. Válogatott dokumentumok Kossuth Kiadó 1999. 241., Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 339–345.)

⁵¹ Németh Miklósnak ezt Gorbacsov már 1989 márciusában megerősítette, amikor Moszkvában tárgyaltak: „... minden mondatában minden kritikus pillanatban megerősítette a Brezsnyev-doktrína halálát, anélkül, hogy kimondta volna. De amikor ehhez a részhez értem, és azt mondtam,

Egyesült Munkáspárt (LEMP) csúfos kudarcot vallott, az előre biztosított parlamenti helyeivel őrizhette meg csak a hatalmát. Ez figyelmeztető jel volt az MSZMP-nek is. A csehszlovák és az NDK-s problémák is meghatározóak voltak. Ebben az időszakban rengeteg német érkezett hazánkba, ők 1989. szeptember 11. után léphették át a határt tömegével Ausztria felé, de nyáron már megsza- porodtak a „határsértések”.⁵² A KB májusi állásfoglalását követően az említett temetésekről, és a Munkásórség tervezett átalakításával összefüggő feladatai- ról kell beszélni.

3. 1. A két temetés

1989 nyarának politikai eseményeit, és a Munkásórség létét is, jelentős mértékben meghatározta Nagy Imre és társainak újra-, illetve Kádár Jánosnak a temetése. Az előbbi a rendszer és így a Munkásórség legitimitációját ingatta meg, és az állampártot erkölcsileg megroppantotta. A temetéssel a pártszervek már 1989 végétől foglalkoztak, májusra sikerült az ellenzékkel megegyezni a szertartás menetéről, de a BM a besúgóival mindvégig próbálta befolyásolni az eseményeket.⁵³ Június első napjaiban elkészültek a biztosítási tervek,⁵⁴ ebben a rendőrség, a hadsereg mellett a Munkásórség is szerepelt. Május végén a BM-ben egy bizottságot jelöltek ki a temetés lebonyolítására, ebben a Munkás- órség képviselői mellett az állambiztonság, a HM, IM illetékesei vettek részt.⁵⁵

1989. június 16. a rendszerváltás napja lett. A ravatalt, és a hat koporsót a Múcsarnok bejárata előtt állították fel. Az utcára vonuló tömeg méltóságtelje- sen viselkedett, rendbontás nem történt. A szertartás a Hősök terén reggel 9-kor kezdődött, 10 órakor Sinkovits Imre olvasta fel a Történelmi Igazságtéte- li Bizottság (TIB) nyilatkozatát, 11 órakor kezdődött a koszorúzás, 12. 30-kor kezdődtek a politikai beszédek: Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimányi Tibor, Király Béla és Orbán Viktor. Két beszédben is elhangzott a szov-

hogy mit fogsz csinálni az atomrakétákkal, Tótvázsöny környéke. Mit fogsz csinálni a 80 ezer szovjet – nem mind katona – de családtagokkal együtt közel 100 ezer szovjet állampolgárral. Ha, egy demokra- tikus szabad választásokon nem mi, nem mi, hanem veled ellentétes ideológiájú, vagy felfogású koalí- ciós kormány került hatalomra. És ekkor mondta azt: Hogy amíg én – így verte a szék karfáját – (N. M. mutatta) Amíg ebben a székben ülök, addig 56 nincs. Hát ez volt a legeslegfontosabb üzenet, amit el lehetett képzelni. Igen ám, de már április elején kapok tájékoztatást moszkvai hírforrásokból, hogy igen csak keményen nekimentek Mihail Szergejevicsnek a PB üléseken. Aztán 1–2 hónap sem telik el, már hallom azt, hogy a KB ülésen is fel-felállnak emberek és kiabálnak vele.” (A szerző interjúja Né- meth Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

⁵² Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 302–439.

⁵³ Uo. 346–352.

⁵⁴ A temetés előtti feszült hangulatot az is érzékeltette, hogy a miniszterelnök több fenyegető hangú levelet kapott. Ezért 30 kg-os ólom mellény (golyóálló mellény) viselését javasolták neki. Né- meth Miklós a felfordulás elkerülése végett Sztukalin szovjet nagykövetet arra kérte, hogy a BM-ből hívják haza a tanácsadó tábornokokat és csapatukat. Minden főcsoportfőnökségen volt egy-egy tá- bornok a maga munkatársaival. Más minisztériumban ekkor már nem voltak. (A szerző interjúja Né- meth Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

⁵⁵ A tervek kidolgozásáról először május 18-án esett szó a III/III-as csoportfőnökség emlékezte- tőjében. (Kenedi János: Kis állambiztonsági olvasókönyv október 23- március 15. – június 16. a Ká- dár-korszakban I–II. k. Magvető Kiadó Bp. 1996. II. k. 283., 293–295.)

jet csapatok kivonásának a követelése. Ezt követte a 301-es parcellában való újratemetés.⁵⁶

A Munkásőrség az előző ünnepekhez hasonlóan június 16-án sem vállalt nyílt szereplést, az országos parancsnok első helyettese, Dósa István a 030. számú parancsában kihangsúlyozta, hogy azonosulnak az MSZMP politikájával, és ezt a napot a nemzeti megbékélés napjának tekintik. A parancsnokok figyelmét felhívta arra, hogy „... felelőtlen, vagy lumpen emberek megzavarhatják a rendezvényeket, esetleg provokálják a testületet.” Így a milíciának a fegyverekre fokozottan kellett figyelnie. Június 15-én 20.00 órától június 17. 07.00 óráig a MOP, a KEP (Központi Ellátó Parancsnokság), a KGÜ (Központi Gépjármű Üzem), a megyei és az egységparancsnokságoknak a hivatásos állományukból hadműveleti ügyeletet kellett szervezniük, e mellett a MOP-nak és a területi szerveknek telexező, rejtjelező szolgálatot is kellett alakítaniuk. Munkásőrt ebben az időszakban közrendvédelmi vagy közbiztonsági szolgálatra nem lehetett beosztani, és kiképzéseket is el kellett halasztani. A hivatásosoknak 16-án a munkahelyükön, 16.00 óra után másnap 06.00 óráig a lakásukon vagy a munkahelyükön kellett tartózkodniuk. Az őrzésbiztonságot ellenőrizniük kellett. A társadalmi állomány mozgásának a korlátozását, vagy karhatalmi tartaléknak való összevonását csak az országos parancsnok, vagy az első helyettese utasítására lehetett elrendelni. A hadműveleti ügyeleteseknek a MOP-ra 15-én két alkalommal, 16-án négyszer, 17-én egy alkalommal kellett jelentést tenniük, de a rendkívüli eseményekről, igénybevételi kérelmekről azonnal. A Munkásőrség karhatalmi célra kialakított egységeit szükség esetén 2–3 órán belül mozgósítani tudták volna.⁵⁷ A Munkásőrség a kapcsolatot Bohár János rendőrezredessel, a BM ORFK közbiztonsági és közlekedési csoportfőnökével tartotta.⁵⁸ Az ünnepeken nem történt semmi rendkívüli.

Nagy Imrét és társait a bíróság hivatalosan 1989. július 6-án rehabilitálta, és ugyanezen a napon halt meg Kádár János is. Az MSZMP a politikus tevékenységével kapcsolatban úgy foglalt állást, hogy voltak a hibái mellett folytatásra érdemes gondolatai is. A volt diktátort július 13-án a KB székházában, az úgynevezett „Fehér Házban” ravatalozták fel. A temetésre július 14-én került sor, a Munkásmozgalmi Panteonnál, Kerepesi úti temetőben. A temető bejáratától Kádár koporsóját vállon vitték a Panteon előtti ravatalhoz, itt honvédek és munkásőrök álltak sorfalat.⁵⁹

⁵⁶ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 371–375.

⁵⁷ Kezdetben a Munkásőrség 1500 fős állományát objektumokban tervezték összevonni. Végül a Munkásőrség nem biztosította az 1500 fő tartalékot. Lényeges megemlíteni, hogy június 29-én már október 23-ával foglalkoztak, de ekkor a Munkásőrséget már nem vették számításba. (Kenedi J.: Kisállambiztonsági olvasókönyv i. m. 367–368., 397–413.)

⁵⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ó. e. Dósa István: Az mopk. 1. helyettesének 030. sz. intézkedése 1989. június 7.

⁵⁹ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 375–376.; Romsics Ignác: Volt egyszer egy RENDSZERVÁLTÁS i. m. 162–164.

3. 2. Az ellenzék és a Munkásórség

1989 nyarának politikai eseményei az NKA tárgyalásokra és a Munkásórségre is rányomták bélyegüket. A kormány újabb megszorítócsomagot léptetett életbe, nőtt az infláció, a reálbérek tovább csökkentek. A spontán privatizáció, a korrupciós ügyek és a vegyesvállalatok alakítása meghatározta a gazdasági életet. Az ellenzék a párt- és a társadalmi szervezetek vagyonával való elszámolást követelte. A KB június 23–24-i ülésén négyfős elnökséget választottak, a PB-t 21 főre emelték, az MSZMP-ben platformok alakultak.⁶⁰

Mivel a rendszer egyik lényeges erőszakszervezete és támasza a Munkásórség volt, ezért az NKA tárgyalásokon is foglalkoztak vele.⁶¹ A tárgyalások előtt az ellenzék már 1989. április 19-én fölvetette,⁶² hogy szükség van olyan garanciákra, amelyek az erőszakos megoldásokat kizárják. Mindezt az I/6-os bizottság első, június 30-i ülésén is lényegesnek tartották, és így javasolták a Munkásórség megszüntetését is felvenni a megtárgyalandó kérdések közé.⁶³ Lényeges megemlíteni, hogy az MSZMP a Munkásórséget nem akarta bevenni ebbe a kérdéskörbe, mivel arra hivatkoztak, hogy új nemzetvédelmi elveket kell kialakítani, és Nemzeti Gárdává alakítani a testületet. A pártszervek működése a fegyveres erőknél témakört az MSZMP az I/3-as bizottságnál akarta megtárgyalatni. A harmadik oldal sem értett egyet a Munkásórség megszüntetésével.⁶⁴

⁶⁰ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 401–453.

⁶¹ Az Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások felépítését egyébként a következőképpen szabályozták. Három szintet különítettek el, a legfelső a plenáris ülés volt, ez volt a politikai deklarációk színtere, amelyben szervezetenként 3–3 fő vett részt, és az Országgyűlés elnöke által megfigyelőként elfogadott szervek képviselői. A plenáris ülés keretében egy Józsolgálati Bizottságot is felállítottak, amelyben a felek 3–3 fővel képviseltették magukat, és a különböző szinten felmerült problémák megoldása lett a feladatuk. A második, azaz a középszintet a Politikai Egyeztető Bizottság és a Gazdasági és Szociális Bizottság alkotta, az előbbinek a feladata a demokratikus elvek és szabályok meghatározása volt, és így az átmenet biztosítása, a másoknak a gazdasági válság leküzdésére kellett megoldásokat kidolgoznia. Ezekben a szervek 2–2 fővel vettek részt. A harmadik szintet a szakértői bizottságok alkották. Ezen belül I. Politikai és II. Gazdasági Munkabizottságok működtek, amelyekben belül 6–6 csoport alakult, és 5–5 főt delegáltak ezekbe a résztvevő szervek. Számunkra az „I/6. Az erőszakos megoldásokat kizáró jogi garanciák megteremtése” csoport tevékenysége érdekes. A tárgyalások során a közjogi változások a megállapodást nem előzhették meg, minden oldalnak egy szavazata volt, vétőjoggal rendelkeztek bizonyos esetben. . (A rendszerváltás forgatókönyve Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben Dokumentumok I–VIII. kötet 1989. augusztus 3 – augusztus 29. Főszerkesztő: Bozóki András Magvető Kiadó Bp. 1999. VI. k. 9.)

⁶² Boross Imre kisgazda politikus visszaemlékezése szerint ő már 1988 novemberében – nagyobb nyilvánosság előtt elsőként – a Kossuth Klubban – felvetette egy előadása alkalmával, hogy a Munkásórséget meg kell szüntetni, amire a jelenlévő Nyers Rezső azt felelte, hogy ha többpárt-rendszer lesz, ez meg fog történni. (Felgyorsult történelem 30–31.)

⁶³ E mellett az állambiztonság, az MN kérdése, a külföldi csapatok segítségül hívásának, a szükségállapot kihirdetésének (Ennek során különleges törvények léptek életbe.) és a bírói ítélet nélküli személyi szabadságot korlátozó rendelkezéseknek a tilalma, a fegyveres szervek pártirányításának a megszüntetése, az NKA tagjainak mentelmi jog megadása, belföldön csak a rendőrség bevetettségének a lehetősége is a pontok között szerepelt. Ugyanakkor az EKA válságbizottságnak a létrehozását javasolta abban az esetben, ha a társadalmi béke megbontására irányuló kísérlet történik. Mindezzel alapvető céljuk volt annak a megakadályozása, hogy fegyveresen esetleg meg lehessen fordítani a demokratizálódási folyamatot. A tárgyalásokon résztvevők mentelmi jogot kaptak. (A rendszerváltás forgatókönyve kerekasztal-tárgyalások 1989-ben I–VIII. k. Főszerk.: Bozóki András, szerk.: Elbert Márta, Dokumentumok Új Mandátum Könyvkiadó Bp. 2000. VI. k. 551–556.)

⁶⁴ A rendszerváltás forgatókönyve VI. k. 551–556.

A kerekasztal-tárgyalások első, június 30-i ülésen az ellenzék felvetette a Munkásőrség megszüntetését, a másik két oldal az átalakítása mellett kardoskodott.⁶⁵ Július 19-én is hasonló volt a helyzet, tehát az MSZMP nem vette figyelembe, hogy 1989-ben már a Munkásőrséggel kapcsolatban is tartottak közvélemény kutatásokat, a megkérdezettek jelentős része, 68%-a megszüntetést javasolta.⁶⁶

1989. augusztus 2-án a fegyveres szervek alkalmazásával foglalkoztak, és a különböző indokkal való mozgósításuk szabályozásával. Az EKA lényegesnek tartotta, hogy rendkívüli állapotot csak az Országgyűlés kétharmados támogatásával lehessen bevezetni, és ne a HB dönthessen erről.⁶⁷ Az augusztus 16-i ülésnek szintén ez volt a témája, ugyanakkor az EKA kijelentette, hogy ők csak a Munkásőrség teljes felszámolását tudják elfogadni. Mivel a másik két oldal ebben a kérdésben hajthatatlan maradt, így azt javasolták, hogy terjesszék a középszint elé ezt a problémát. Így az MSZMP és a harmadik oldal azt javasolta, hogy tiltsák meg a Munkásőrségnek a hatósági feladatok ellátását.⁶⁸

Augusztus 24-én az MSZMP képviselői azt javasolták, hogy vegyék vissza a Munkásőrség kérdését a napirendi pontok közé, a milicisták közérdekű munkát végezzenek, majd az átmenetet követően számolják fel a testületet. De a felszámolás alatt egy átalakítást értettek, ugyanis a feladatkör, szervezet szempontjából a honvédelmi rendszerbe akarták integrálni, így a hátszág- és a területvédelem feladatainak az ellátásában vettek volna részt. Alapjában véve külső támadás esetén alkalmazták volna őket, a közrend és a közbiztonság fenntartásában a többi szervre vonatkozó szabályok szerint tevékenykedtek volna. Tudjuk, ez már korábban megvalósult, ezzel kapcsolatban csupán az az egyedüli kérdés, hogy az I/6-os bizottság MSZMP-s képviselői tudtak-e minderről, vagy csak a meghatározott irányelvek szerint folytatták a tárgyalást. Egy biztos, az ellenzék nem ismerte a Munkásőrség hátszágvédelmi szerepét, így a tárgyalásokon ezt próbálták kihasználni, sikertelenül. Az EKA nem ellenezte volna a testület gyors lefegyverzését, de még az átmenet során javasolta, hogy számolják fel őket. Ugyanakkor a másnapi középszintű tárgyalások pontjai közül nem javasolták e kérdéskört kivenni. A Munkásőrség mellett a hadsereg pártirányításának a megszüntetéséről is tanácskoztak ezen a napon.⁶⁹ Mindez nyilvánvalóan azzal lehetett összefüggésben, hogy az MSZMP nem akarta egy esetleges felszámolással a biztos szavazóinak egy részét elveszteni a következő választásokon, és a saját háza táján nyilván nehéz lett volna elszámolni mindezzel. Az EKA aggodalma ugyanakkor érthető, hiszen a lefegyverezett testületet bármikor újra fel lehetett volna fegyverezni, erre nem lett volna semmiféle biztosíték.

⁶⁵ A rendszerváltás foratókönyve VI. k. 564–572.

⁶⁶ A közvélemény 1989-ben (Magyar Közvélemény-kutató Intézet) In: Kutrán Sándor – Sándor Péter – Vass László: Magyarország politikai évkönyve 1990. AULA-OMIKK 432–464. ., A rendszerváltás foratókönyve VI. k. 594–608.

⁶⁷ A rendszerváltás foratókönyve VI. k. 624–632.

⁶⁸ A rendszerváltás foratókönyve VI. k. 641–647.

⁶⁹ A rendszerváltás foratókönyve VI. k. 648–653.

Másnap, augusztus 24-én az NKA középszintű ülése előtti EKA tárgyalásokon is előkerült a Munkásórség ügye. Jelentős fejlemény volt, hogy közben az I/1-es bizottságban azt az álláspontot jegyzőkönyvezték, hogy csak két fegyveres szerv az MN és a rendőrség lehessen, a többit ezek alá sorolják be. Tamás Gáspár Miklós fölvetette, hogy a Munkásórséggel kapcsolatos a megállapodásokba vegyék bele azt is, hogy azok a többi paramilitáris szervezetre, így az MHSZ-re is vonatkoznak. Mindezt azzal indokolta, hogy a Munkásórség elkezdte az átmentését ezekbe.⁷⁰ Az ülésen egyébként heves vita bontakozott ki a Munkásórséggel kapcsolatban, végül úgy szavaztak, hogy a feloszlást fogják csak elfogadni.⁷¹

Az EKA ülés után délután került sor az első politikai bizottsági NKA tárgyalásra. Ez részben a sajtónyilvánosság előtt zajlott. Kezdetben a bizottságok munkáját ismertették, majd következett a vita. Az I/6-os bizottság munkáját és az álláspontokat mutatták be a jelenlévők. Azt a javaslatot, hogy a rendkívüli állapot bevezetésére egy parlamenti és NKA tagokból álló bizottsági tanácsot hozzanak létre, visszautalták a bizottsághoz. A Munkásórséggel kapcsolatban Zétényi Zsolt előadására Pozsgay Imre reagált, ő egy kompromisszumos javaslat kidolgozását vetette fel a későbbiekben. Kósáné Kovács Magda a harmadik oldal részéről kijelentette, hogy mivel a testülettel kapcsolatban közöttük sincs egységes álláspont, így a másik két félre bízzák a megegyezést. A kilenc kérdésből négyet utaltak csak vissza.⁷² A tárgyalásokat másnap, augusztus 25-én folytatták, ekkor már a sajtó képviselőivel, mivel előző napon a nyilvánosságot is megszavazták. A 24-én hozott határozatokat az ülés elején a soros elnök, Kósáné Kovács Magda ismertette.⁷³

A fentieknek megfelelően továbbra is az I/6-os bizottság foglalkozott a Munkásórség kérdésével. Az augusztus 30-i ülésükön,⁷⁴ napirend előtt újabb problémák vetődtek fel a testülettel kapcsolatban, az EKA a határon való alkalmazásukat ellenezte,⁷⁵ a „bizalmi légkör elleni lépésnek” minősítette. Ezt az augusztus 19-i Páneurópai piknik során Ausztriába emigrált NDK-s menekültek miatt joggal kérhették számon. Azt is ellenezte az EKA, hogy az MSZMP a fegyveres szerveknél lévő pártszervek felszámolását nagyon el akarta húzni. A napirend során a honvédelmi miniszter válaszolt a korábban feltett kérdésekre.⁷⁶

⁷⁰ Ezzel kapcsolatos irat idáig nem került elő.

⁷¹ A rendszerváltás forгатókönyve III. k. 316–367.

⁷² A rendszerváltás forгатókönyve III. k. 368–417.

⁷³ A rendszerváltás forгатókönyve III. k. 420.

⁷⁴ Az ülésen Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter, és Keleti György ezredes, a HM Sajtóosztályának a vezetője volt jelen.

⁷⁵ 1989 nyarán a több munkásőr teljesített szolgálatot a határőroket segítve, ugyanis az NDK-s menekültek többen át akartak szökni. Júliusban 6 munkásőr kapott jutalmat a nyugati határon. (*Germuska Pál*: Odacsap a munkásökök? i. m. 439–482.)

⁷⁶ Ezek a között a Munkásórséggel kapcsolatban a következők szerepeltek. Milyen sorrendben történik a fegyveres erők mozgósítása, tüntetőkkel szemben milyen eszközök alkalmazhatók, kik a tagjai a HB-nak, (HT-nak nevezték), a Munkásórség MN-be olvasztása milyen módon történik, mekkora létszáma feltöltött állapotban és anélkül, rendkívüli állapot idején mekkora létszámot jelent, milyen a fegyverzete, milyen tömegoszlásra alkalmas eszközeik vannak, milyen az összetartás feltelete, milyen a politikai oktatás tematikája? A kérdésekre adott válaszok nem találhatók a levéltári anyagokban sem. (A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 654–658.)

Fontos megemlíteni ennek kapcsán, hogy olyan elképzelések is voltak a HM-ben, hogy nem szüntetnék meg a Munkásőrséget.⁷⁷

Augusztus 30-án középhintzen is szó esett a testületről, bár nem szerepelt a hivatalos napirendi pontok között, az alkotmánnyal kapcsolatban mégis előkerült. Pozsgay Imre a korábbi ígérteknek megfelelően beterjesztette javaslatát az átalakítással kapcsolatban. E szerint a testület betagozódott volna a hadseregbe, minden párt tagja beléphetett volna, és megváltoztatták volna a szimbólumrendszert. Az EKA a javaslat írásbeli beterjesztését kérte, de nemtetszésüknek az elmondottakkal kapcsolatban hangot adtak.⁷⁸

A szeptember 6-i bizottsági ülésen az EKA továbbra is a Munkásőrség teljes felszámolásához ragaszkodott. Az MSZMP tájékoztatást adott a Munkásőrség határőrizeti tevékenységéről,⁷⁹ és kijelentette, hogy ez irányú tevékenységét megszüntették.⁸⁰ A harmadik oldal ismételen kompromisszumos megoldást javasolt, a felszámolást nem támogatta, új elemként az érvelésükben a haderő gyengülése is előkerült. Az EKA határozottan elutasított mindenféle átalakítást, ugyanakkor az MSZMP korábban ismertetett átmeneti időszakra vonatkozó javaslataival kapcsolatban kijelentették, hogy meg fogják tárgyalni. Ezt követően dr. Túrós András belügyminiszter-helyettes beszámolóját hallgatták meg, aki a Munkásőrséggel való együttműködésükről is tájékoztatta a jelenlévőket.⁸¹

⁷⁷ A rendszerváltás forгатókönyve kerekasztal-tárgyalások 1989-ben, dokumentumok I–VIII. k. (Főszerk.: Bozóki András, szerk.: Elbert Márta, Magvető Kiadó Bp. 1999. IV. k. 302–335.

⁷⁸ A rendszerváltás forгатókönyve IV. k. 24–25.

⁷⁹ Németh Miklós visszaemlékezése szerint volt egy olyan elképzelés is, Horváth István belügyminiszteré, hogy a határőrségbe integrálták volna a testületet. 1989 előtt együttműködtek, ebben az esztendőben a következő volt a helyzet: „Hát még 89-ben is a határnyitás, a piknik után, amikor úgy döntünk, hogy egy picit elaltatjuk az NDK-sokat, mert most keménykedünk egy picit, erősítünk, szigorítunk a határőrizeten. Fogalmam nem volt, hogy amikor én rábólintottam erre a javaslatra, akkor ez azt is jelentette, hogy a határőrök munkásőr támogatást kaptak. Jóval későbbi évekre hallom, hogy ki engedélyezte, hogy akkor újból a munkásőrök? Ebben az egy mondatban ez benne volt. Ezt politikailag döntöttük el, fölül legfölül, az én szobámban. És nyoma van, az Oplátka András gyönyörűen megtalálja a Gerd Vehres leveleit Berlinben, a könyvében meg is írja, hogy a Vehres, az akkori NDK-s budapesti nagykövet irkálja haza a jelentéseket megnyugtatóan, hogy most már a magyarok kooperálnak, együttműködnek, erősítik a határőrizetet és megnyugtató táviratokat, nem is egyet, hármát-négyet küld haza. Taktikailag ez pont arra ment, hogy elaltatni őket, mert most megy a nagy döntés előkészítve, most megyünk Gimlichbe, most megyünk Kohllal közölni a döntést. Sok szála-boga volt ennek, de hogy a Munkásőrség szerepet kapna, ez az én fejembe meg nem fordult, de el kell higgyem azoknak, akik nekem ezt elmondták és bizonyították, hogy ez, hogy szigorításba mentetek bele ott Pesten, ez alul azt jelentette, hogy mi a munkásőrökkel együtt mentünk. K, D.: Nem voltak ott problémák ekkor ezzel, hogy a munkásőröket is igénybe veszik a határőrizetbe? N. M.: Ez gyakorlat volt előtte is. Előtte kitakarítottuk őket, hogy ez nem a ti dolgotok. Mert hisz a kormány már azzal foglalkozik, hogy mi legyen a jövőtök, majd ekkor a piknik után egy rövid időre odakerülnek ismét a húsos fazékhoz, ők is azt hiszik, hogy akkor most megfordult megint a szél. Probléma azért nem volt, mert hosszú évtizedekig ez egy együttműködés volt a Munkásőrség meg a határőrség között.” (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

⁸⁰ A soproni határőr kerületben 1989-ben júliusig 600-nál több határsértőt fogtak el, korábban évente 60–70 főt. A munkásőrök hétvégeként segítették a határőrök munkáját. (Munkásőr 1989. szeptember)

⁸¹ A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 659–667.

A Munkásórséggel az EKA szeptember 11-én foglalkozott, az álláspontjuk nem sokat változott azzal kapcsolatban, hogy a középszintű tárgyalásokon, amelyre aznap, 17 órakor került sor, milyen álláspontot képviseljenek.⁸² Ezen a testülettel kapcsolatban Zétényi Zsolt a következő javaslatot terjesztette be. Feloszlának, de önkéntes módon az MN tartalék állományába bárki jelentkezhetne egyénileg. Őket a területvédelmi parancsnokságokhoz,⁸³ hátországvédelmi feladatokra osztanák be. Innentől kezdve katonai egyenruhát viseltek volna, a felszereléseket a laktanyákban helyezték volna el. A hivatásos állomány átvételét is tervezték úgy, hogy a szolgálati idejüket elismerik. Az elhelyezés az eddigi laktanyákban történt volna, a testület objektumait más célra használták volna fel. Zétényi kihangsúlyozta, hogy első körben a testület felszámolása, és azt követően a többi pont végrehajtása következhetne. E mellett a feleslegesen militarizált szervezetek lefegyverzését is felvetette. Boross Imre ehhez azt fűzte hozzá, hogy a testület valós fenyegetettséget jelent, és a megszüntetésének — a forradalom miatt is — szimbolikus értéke van. A harmadik oldal nem kívánt véleményt nyilvánítani, az MSZMP részéről Pozsgay Imre a javaslat tanulmányozására kért határidőt.⁸⁴ Az EKA javaslata is veszélyeket hordozhatott magában, hiszen a terv megvalósulása esetén lehetősége nyílt volna arra az állampártnak, hogy a megszüntetett egységeket burkoltan újjászervezze a hadseregen belül.

Szeptember 12–13-án a KB ülést tartott, ezen azt fogadták el, hogy a Munkásórség beolvasását támogatják a hadseregbe, ezt a későbbiekben dolgozzák ki, a felszámolást mindenképpen elvetették.⁸⁵ Majd szeptember 13-án ült össze ismét az I/6-os bizottság, amelynek fő témája ismételten a Munkásórség volt. Az EKA sérelmezte, hogy a testület kereskedelmi tevékenységet folytat, ami igaz is volt, a Club Tomajt, egy lapterjesztő vállalat tervezett létrehozását, e mellett egy magyar-osztrák fegyverkereskedelemmel foglalkozó céget, és egy pénzintézetet is megneveztek. Mindezt az ellenzék a testület átmentésének tekintette.⁸⁶ Az MSZMP és a harmadik oldal tudomásul vette az elmondottakat.

⁸² A rendszerváltás forgatókönyve IV. k. 266–301.

⁸³ Megyei szinten fogták össze a helyi fegyveres szerveket, a hadi és a gazdasági mozgósítást.

⁸⁴ A rendszerváltás forgatókönyve IV. k. 302–335.

⁸⁵ *Ólmosi Zoltán*: A Munkásórség megszüntetése i. m. 189–226.

⁸⁶ A Next 2000 nevű cég esete keltett jelentős felháborodást az MSZMP-vel kapcsolatban. A Munkásórségnél első ütemben költségvetési üzemeket hoztak létre, a veszély abban rejlett, hogy ezek vegyesvállalatokat, kft-et alapítottak, amibe vagyont vittek be, amely jogszabályilag tisztázatlan volt. A badacsonytomaji Club Tomaj, a korábbi kiképzőbázis, majd később e mellett munkásöröknek fenntartott üdülő 1989-től külsős vendégeket is fogadott, négycsillagos szállodaként működött. A terület kezdetben kőbánya volt, majd sátoztábor, később faházakban szálltak meg a munkásörök a kiképzés folyamán. 1983-ban avatták fel a 4500 m²-es komplexumot, amely 3 hektáron feküdt. Mindez akkor 64 m Ft-ba került, tervezője Ybl-díjat kapott. A közeli Rodostó ház megvétele 1984-ben 36 m Ft-ba került, ezt felújították és kiadták a MAVAD-nak. 1989. 07–09. között 3, 4 m Ft. volt a bevételük. 1989-ben, a testület felszámolása során több vállalat is igényt tartott rá. Volt egy harmadik épület is, ez 20 fő befogadására volt alkalmas, ezt 1989. október 20-án a Főber tulajdonába került, mivel egy budapesti ház 3, 6 m forintnyi bérletével volt elmaradva a testület. A badacsonytomaji vb titkár szerint ez az összeg nagyon kevés volt akkor. A Club Tomajban egy kétágyas szoba 60 márkába került külföldieknek, magyaroknak 90 és 145 Ft/nap adták ki a szobákat, 35 szoba volt, ebből 15-t adták ki. A Baltika nevű jacht és az Iluska nevű hajó tartozott a szállodához. Busz, személy és tehergépkocsi bérbeadásával is foglalkoztak, szauna, úszómedence, teniszpálya, bórpalackozó, motoros

Ez utóbbi fél bizalomerősítő intézkedéseket javasolt a testülettel kapcsolatban, végül a következőket fogadták el: a Munkásőrség megszünteti a fegyveres gyakorlatait, a közrend és a közbiztonság védelmében való együttműködést, és a fegyvereit a HM-nek adja át. Az EKA képviselői a megszüntetéshez való ragaszkodásukat továbbra is hangsúlyozták.⁸⁷

Az EKA és az NKA középszinten szeptember 15-én tárgyalt ismét a Munkásőrségről. Az előbbin a Munkásőrségről szóló vita végén Szabad György a következőket javasolta. Mondják azt, hogy nincs konszenzus, vagy pedig azt emelik ki, hogy a Munkásőrség nem tartozik a sarkalatos törvények közé, a későbbiekben fogják megtárgyalni. Tölgyessy Péter felhívta arra is a figyelmet, hogy ettől függetlenül a Honvédelmi törvény tárgyalja a Munkásőrség kérdését is, az pedig sarkalatos törvény. E mellett még úgy határoztak, hogy a testülettel kapcsolatban tett bizalomerősítő kérdésekkel csak akkor foglalkoznak, ha az MSZMP felveti.⁸⁸ Délután következett az NKA tárgyalás, ezen a korábban eldöntetlen kérdésekről tanácskoztak, a Munkásőrség nem szerepelt eredetileg a napirendi pontok között, Antall József kérdésére, hogy az ezzel kapcsolatos javaslatra mikor kapnak választ, Pozsgay Imre azt válaszolta, hogy 18-án, a középszintű tárgyalásokon.⁸⁹

A szeptember 18-i EKA ülésén úgy döntöttek, hogy ha az MSZMP a felszámolásra tesz javaslatot, akkor elfogadják, ellenkező esetben időt kérnek. A korábbiaknak megfelelően arra számítottak, hogy nem egyeznek bele a milícia felszámolásába.⁹⁰ A középszintű tárgyalások elején Pozsgay Imre válaszolt a korábban az EKA által feltett kérdésekre. A Munkásőrségről kijelentette, hogy az álláspontjuk az, hogy a testület az MT alá tartozik, szervezeti kereteit és funkcióit a véderőreformmal kapcsolatban fogják meghatározni, addig is 60 ezerről 40 ezerre csökkentik a testület létszámát, megszüntetik fegyveres gyakorlatait, a közrend és a közbiztonság fenntartásában való közreműködését, fegyvereit a HM felügyelete alá helyezik. Pozsgay javaslatára az ülés végén reagált Tölgyessy Péter, aki a korábban elfogadottaknak megfelelően azt javasolta, hogy a későbbi tárgyalásokon foglalkozzanak ezzel a kérdéssel. Pozsgay az I/6-os bizottságban javasolta a vita továbbfolytatását, az MSZMP javaslatait

szán is tartozott a komplexumhoz. Akupunktúrás és barlangterápiás szolgáltatásuk is volt. A Központi Ellátó Parancsnokság a leselejtezett anyagait árulta ki a lakosságnak, a Kereskedelmi Műszaki Szolgáltatóház (KMSZH) épületek tervezésével és kivitelezésével foglalkozott, az áruházában sport, vadász és horgász eszközöket árultak. 89-ben 800 e Ft. nyereséget terveztek. Ekkor már a Központi Gépjármű Üzem a MOP Parancsnoki iskola, és a videó stúdió üzleti célra való felhasználása is tervben volt. A KMSZH Coopire Kft. nevű cégét ekkor jegyezték be. Az EBH osztrák cég ebbe 1 m ft-os Cannon lézeres másolót vitt be. Az NSZK-s Kettner céggel vadászboltot terveztek nyitni az áruház emeletén. Ugyanakkor a hírlapterjesztésbe is be akartak szállni. Érdekesség, hogy amikor George Bush Magyarországra látogatott, akkor a Rádió Bridge a pár napos kísérleti sugárzását a Munkásőrség frekvenciáján bonyolította le. A HVG írása szerint az MDF Baranya megyei szervezete arról szerzett tudomást, a milícia 101 m forintért vett részvényt az Építőipari és Innovációs Banktól, ezzel szemben a KMSZH elnöke Nagy István szerint csak 3, 25 m forintért. (HVG 1989. szeptember 23., Munkásőr 1989. február 7.)

⁸⁷ A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 668–672.

⁸⁸ A rendszerváltás forгатókönyve IV. k. 336–398.

⁸⁹ A rendszerváltás forгатókönyve IV. k. 441.

⁹⁰ A rendszerváltás forгатókönyve IV. k. 448–466.

„nagyon előremutatónak vallotta”, de hangsúlyozta azt is, hogy nem zárkóznak el a további megállapodások elől. Erre válaszul Antall József azt mondta, hogy a tárgyalásokhoz csatolva fogják közölni a kérdésben az álláspontjukat. Ugyanakkor kiemelte, hogy a Munkásórség feloszlatásához a későbbiekben is ragaszkodnak majd.⁹¹

Az NKA tárgyalások lezárásaképpen került sor szeptember 18-án a plenáris ülésre, ekkor zárták le a június 13-a óta kötött megállapodásokat.⁹² Az ülésen, élő TV-s közvetítésben Tölgyessy Péter az SZDSZ nevében bejelentette, hogy nem vétőzzák meg, de nem is írják alá a megállapodásokat, ugyanakkor a következő négy kérdésben népszavazás kiírását fogják kezdeményezni: az államfő megválasztásának módja, a pártszervek kitiltása a munkahelyekről, az MSZMP vagyonaival való elszámolás, és a Munkásórség feloszlatása.⁹³ Mindezt azzal indokolta, hogy nem látja biztosítotttnak a békés átmenetet, mivel több olyan kérdésben nem született döntés, amely ezt garantálta volna. A Munkásórség feloszlatása is ide tartozott. Ehhez hasonlóan Kővér László a FIDESZ nevében szintén bejelentette, hogy csatlakoznak az SZDSZ kezdeményezéséhez. Majd vita bontakozott ki az ülésen, végül aláírták a megállapodásokat az említett két párt kivételével. Leszögezték, hogy több kérdésben folytatják a munkát, a Munkásórséggel kapcsolatban a következő szöveg került be: „... a munkásórség átalakításával kapcsolatos kérdések (az Ellenzéki Kerekasztal javaslatai a munkásórség visszafejlesztésére)”. Tehát nem írták bele a megszüntetést, bár az EKA álláspontja egyértelműen ez volt! Később az MSZDP, FKGP és a Liga is csatlakozott a népszavazási kezdeményezéshez.⁹⁴

⁹¹ A rendszerváltás forgatókönyve IV. k. 467–491.

⁹² SZDSZ és a FIDESZ előtte az EKA ülésen bejelentette, hogy nem írják alá, záradék írását kértek azzal kapcsolatban, hogy a meg nem beszélt kérdések újratárgyalhatóak, leginkább az elnökválasztás módja nem tetszett nekik. Közölték, hogy az NKA tárgyalás előtt az ő álláspontjukat ne hozzák nyilvánosságra, különben mindent megvétőznek. Az MDF egy megnyirbált hatáskörű elnöktől nem félt. (*Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 453–456.*)

⁹³ Az aggodalom érthető volt, hiszen 89 januárjában Csehszlovákiában felléptek a milicisták a tüntetők ellen. A novemberi tárgyalásokon így a Lidová Milícia felszámolása is a pontok között szerepelt. Az NDK-ban még októberben is a rendőrséggel, a karhatalommal és az Ifjú Gárdával együtt avatkoztak be a tüntetésekbe. Günther Lutz az egyik lipcei század parancsnoka arról beszélt, hogy fegyverrel is véget vetnek az ellenforradalomnak. Honeckert csak 17-én sikerült félreállítani, decemberben már megnyitották a határt. (HVG. 1989 október 21., *Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 500–503.*)

⁹⁴ Németh Miklós a Munkásórséggel kapcsolatos NKA tárgyalásokra így emlékezett vissza: „Addigra már a Munkásórség koncepciója, hogy megszüntetjük, nekünk világos. És Pozsgay, ezt valószínű, ezt bejelentette, én nem beszéltem erről soha. Valószínű, hogy ott a kerekasztal tárgyaláson bejelentette. Antall-lal meg Kis Jánossal stb. pár szót többször találkoztunk, én ezeket elmondtam nekik, hogy a Munkásórség nem lesz.” Ez érthetővé teszi, hogy az MDF később miért nem vett részt a népszavazásban. Viszont azt is látható a későbbiekben, hogy még októberben is a Munkásórség „átalakítására” játszottak többen. (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13. A rendszerváltás forgatókönyve IV. k. 492–520.) A Munkásórséggel és az elnökválasztással kapcsolatban a következő aggodalmak voltak. Az új alkotmány sok katonai kérdést kivett a Parlament kezéből, ezek a köztársasági elnökhöz kerültek. Ráadásul a honvédség vezetése a HM-től a vezérkarhoz került, ennek a vezetője nagy valószínűséggel sokáig olyan ember lett volna, aki Moszkvában végzett és hű MSZMP tag volt. (Beszélő 1989. október 23., *Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 453–458.*) Az MSZMP egy korai elnökválasztásnál elvileg azt is megtehetette volna, hogy utána a Parlamenttel módosíttatja az alkotmányt, amit az NKA tárgyalásokon elfogadtak, és erős jogkört ad a már megválasztott elnöknek. Láthattuk korábban az elnöki szocializmussal kapcsolatos terveket!

A fenti határozatoknak megfelelően folytatódtak a tárgyalások, az I/6-os munkabizottság szeptember 20-án ült ismét össze. A Munkásörsséggel kapcsolatban megemlézték, hogy a szeptember 18-án ismertetett Pozsgay-javaslat rontotta a várható bizalomerősítő intézkedéseket, mivel e szerint 1990-ben is megmaradna a testület. Így népszavazás kiírását indítványozták az országgyűlési választások megtartását követően 60 napon belül abban az esetben, ha a testület nem szűnne meg az Országgyűlés szeptemberi ülészeit követően. Erre úgy reagált az MSZMP tárgyalóbizottsága, hogy középszintű tárgyaláson elhangzott Pozsgay-javaslatához fogja magát tartani. A bizottság mellett az EKA tovább ülésezett, ekkor már a Munkásörsséggel kapcsolatban a népszavazási kérdés megfogalmazása, illetve mindenek a megszervezése merült fel.⁹⁵

Az I/6-os bizottság következő ülésén már az MSZP nevében jelentek meg a képviselők, ők a korábbi megállapodásokhoz tartották magukat. A Munkásörsséggel kapcsolatban az MSZP kijelentette, hogy jogtalannak tartaná, ha a testület tagjait politikai vagy egyéb támadás érné. Ugyanakkor önálló, a katasztrófa elhárítás és a polgári védelem területén tevékenykedő, önkéntes, pártsemleges, nem fegyveres testület kialakítását támogatták a Munkásörsségből. Azt is megjegyezték ezzel kapcsolatban, hogy a kormány a következő héten olyan döntést fog hozni, amely biztosítékát képezi a demokratikus átmenetnek. A harmadik oldal és az EKA is a kormány döntését követően akart mindezzel ismételtelen foglalkozni.⁹⁶

A következő ülésre október 25-én került sor, ekkorra a Munkásörsség felszámolása elkezdődött, így az EKA levette ezt a kérdést a napirendről. Az ülésen Fodor Pál a harmadik oldal képviselője arra kérte az ellenzékiet, hogy számoljanak be a Jurta Színházban felállított Nemzetőrsségről, és a rendező gárdákról. Ezzel kapcsolatban elmondták, hogy nincs fegyverük, létszámuk és tagjaik változnak.⁹⁷ A reform című lap cikke szerint 1989. szeptember 1-jén állították fel a Jurta Színházban az ideiglenes parancsnokságot, itt 29–30-a között tervezték a toborzást katonákból és volt 56-osokból.⁹⁸ Később Nemzetőr Szövetség is alakult.⁹⁹ Németh Miklós visszaemlékezése szerint a román forradalommal kapcsolatban — a dátumokból látva, valójában inkább az azt megelőző helyzet miatt — került elő a Nemzetőrsség szervezésének a kérdése, Bíró Zoltán és Für Lajos ötlete volt.¹⁰⁰

A fentiekből látható, hogy az ellenzék elég nehezen tudta elérni a Munkásörsség felszámolását, mindehhez szükség volt a népszavazási kezdeményezés elindítására, mint ahogy azt a későbbi fejezetekből is látni fogjuk.

3. 3. A Munkásörsség az NKA tárgyalások idején

A Munkásörsségnél a május 8-i döntést követően leginkább azzal foglalkoztak, hogy az MSZMP-vel való látszólagos kapcsolataikat minél inkább meg-

⁹⁵ A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 673–678.

⁹⁶ A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 679–686.

⁹⁷ A rendszerváltás forгатókönyve VI. k. 687–691.

⁹⁸ Reform 1989. szeptember 22. Az újságnál is kételkedve közölték le ezt a hírt.

⁹⁹ Reform 1989. november 10.

¹⁰⁰ A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

szüntessék, és a gazdasági problémáikat megoldják. Az MSZMP-től teljes elhatárolódásról szó sem volt, ugyanakkor ennek a látszólagos részét sem igyekeztek kezdetben végrehajtani. Május 10-én, két nappal később a „válással” kapcsolatos teendőket a következőképpen határozták meg. „A takarékosagra, a költségek kímélésére irányuló kezdeményezésekkel egyetért, azonban részünkről politikai hiba lenne, ha ezt napjainkban az MSZMP székházaiban, illetve más bázisaiban működtetett eszközeink kivonásával kezdenénk el. A Munkásórség és az MSZMP szervei közötti viszonyt a kölcsönösen nyújtott szolgáltatások vonatkozásában 1990-re tisztázni kell.”¹⁰¹ Május 22-én rendelkeztek az MSZMP helyi távbeszélő alközpontjairól a Munkásórséghez csatlakozó távbeszélő mellékállomások használatának megszüntetéséről is.¹⁰²

Az MSZMP-től való elszakadás egyébként nem ment könnyen, hiszen sok esetben az egységek ugyanabban az objektumban voltak, mint a párt szervei. A fővárosban a Budapesti Munkásőr Parancsnokság (BMP) vezetője, Forró Dezső 1989. december 31-ében szabta meg a határidőt, amíg el kellett költözniük. A problémáikat az is tetézte, hogy sok esetben a vállalatoknál lévő egységek bérleti szerződését felmondták. A piliscsabai lőtér fejlesztését sem tudták megoldani.¹⁰³ Vas megyében például 1989. június 1-jei hatállyal szüntette meg a Vas megyei pártszékház őrzését Borbély Sándor. A Vas megyei munkásőr vezetők felhatalmazást kaptak, hogy saját hatáskörben rendezzék a helyi pártszékházak őrzését.¹⁰⁴ Nyilván, a többi megyében¹⁰⁵ is hasonló utasításokat adhatott ki a parancsnok, és mindebből következett, hogy ha hivatalosan nem is, de nem hivatalosan továbbra is elláthatta a pártházak őrzését a testület.¹⁰⁶

Az objektumok kérdése mellett lényeges volt az is, hogy a Munkásórségre vonatkozó párthatározatok hatályon kívül helyezése miatt egyes szabályzatokat módosítottak. Ezek a „pártirányításra, a párt káderhatáskör érvényesítésé-

¹⁰¹ Az „Engedjétek hozzám a gyermekeket!” -elvet a testületnél továbbra is fontosnak tartották. „Az úttörőszövetséget a jövőben is, mint a kommunista párt gyermekszervezetét kell számon tartani. Elvi, politikai kérdés, hogy a Munkásórség szándéka és bátorsága az úttörő mozgalom támogatásában töretlen maradjon.” Ugyanakkor 1989-ben már csak térítés ellenében álltak az úttörők részére a Munkásórség központjai, a sátoztáborhoz viszont eszközöket adtak át nekik. (MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e. Vezetői koordinációs értekezlet (VKÉ) 1989. május 10.)

¹⁰² MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Lovászi Imre MOP híradó ov. 24/1989. sz. intézkedése 1989. május 22. „Az MSZMP helyi távbeszélő alközpontjairól csatlakozó távbeszélő mellékállomások használatának megszüntetése” tárgyában

¹⁰³ MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e. Forró Dezső: A budapesti parancsnok tájékoztatója a parancsnoki döntések végrehajtásáról 1989. június 23.

¹⁰⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e. Borbély Sándor levele az MSZMP Vas megyei vb. 1. titkárának, Takács Lászlónak 1989. május 30.

¹⁰⁵ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e. Komárom-Esztergom megyében is a megyén belül, a megyei pártszervekkel egyeztetve a területi parancsnoknak saját hatáskörében kellett megoldania a pártházak őrzését. (Borbély Sándor: A mopk. 02. sz. parancsa 1989. június 12.)

¹⁰⁶ A Munkásórség és a fennálló politikai rendszer viszonyához tartozott az is, hogy a nyár folyamán felvetődött, hogy a politikai pártokat az MSZMP vagyonából támogassák. Ennek kapcsán a Munkásórség is szóba került, így „megvizsgálták”, hogy hány épületet tudnának a politikai pártoknak biztosítani, de csupán a Budapest, I. kerület Tábor utca 2-4. számút akarták átadni. Ez nyilvánvalóan egy szűkkeblű gesztus volt, ami szintén a testület viszonyát mutatta a formálódó demokráciával szemben. (MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e. Barta Gyula levele dr. Raft Miklósnak, az MT Hivatal elnökének. Épület felajánlás tárgyában. 1989. július 31.)

re, a párt hozzájárulás kérésére, a pártszervek tájékoztatására, a beszámolási kötelezettségre” vonatkoztak.¹⁰⁷ A harcászútsági, karhatalmi fegyveres biztosítási, és határőrzéssel kapcsolatosakat is át kellett írni.¹⁰⁸ Politikai rendezvényeket is csak az országos parancsnok előzetes engedélyével lehetett biztosítani.¹⁰⁹

Az MSZMP-vel való viszony mellett a másik nagy kérdés volt, hogy gazdasági téren hogyan sikerül rendezni a testület problémáit. Ebben jelentős mérföldkő volt, amikor az MT júliusban drasztikusan csökkentette a testület költségvetését. Előtte, a május 8-i KB döntést követően már a testületben jelentős változások történtek. Anyagi és pénzügyi szempontból minden korábbinál nagyobb megszorításokat vezettek be. A Munkásórség megszűnését ezzel a leépítése előzte meg, amely már májusban elkezdődött. Már május 22-én az 1989 évi jóváhagyott módosított, megyei szervezetek járó támogatást 5%-kal csökkentették, és további 5% zárolt tartalékot kellett még ezen felül képezniük.¹¹⁰ E mellett a pénzügyi problémák megoldásával kapcsolatban felvetődött az MN-nek egyes feladatok, objektumok átadása, bizonyos esetekben térítésmentesség, de a lőterek igénybevételével kapcsolatban ezt nem akarták bevezetni.¹¹¹

További jelentősebb megszorításokra június 5-én szánták el magukat. A bevételek növelése érdekében a Munkásőr lapot és a videó stúdiót¹¹² vállalkozási jellegben tervezték működtetni. A MOP-on a meglévő 13 osztály helyett hatot akartak kialakítani és kisebb létszámú titkárságot. A Munkásőr Parancsnoki Iskola költségvetési üzemmódot történő működését is meg kellett vizsgálni. Több egységparancsnokság összevonása is felvetődött, de csak Budapesten látták ezt jelentősebb mértékben megoldhatónak,¹¹³ a hétezer fős Készenléti Tartalék

¹⁰⁷ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Borbély Sándor 6/1989. sz. utasítása 1989. július 5. „Egyes munkásőri szabályok módosítása”

¹⁰⁸ Az említett dokumentumok korrekciója mellett a későbbiekben a következőket rendelték el: „Pontosítani kell a szolgálati okmányokat: ... valamennyi okmányból törölni kell azokat a feladatokat, melyek az MSZMP-vel kapcsolatos feladatokat (jelentés, jelentkezés, tájékoztatás, engedélykérelem stb.) fogalmazzák meg. ... a „SZABOLCS” fedőnevű okmányokat (Valószínűleg a pártházak védelmi terveit tartalmazhatták.) a szolgálatoktól be kell vonni és további intézkedésig a budapesti parancsnokságon, megyei parancsnokságokon a parancsnok kiképzési és szolgálati helyetteseinél, az egységparancsnokságokon a parancsnokoknál kell tárolni. Az információs rendszer- külön szóbeli parancs alapján történő – működtetése esetén a kiértékeléseket (a szolgálatok mellőzésével) ők hajtásák végre.”

¹⁰⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Borbély Sándor 7/1989. sz. utasítása „Egyes munkásőrerők harcászútságával, alkalmazásával, a szolgálatok működésével, összefüggő szabályok módosítása.” tárgyában 1989. július 27. (A szabadságon lévő parancsnok helyett Barta Gyula adta ki.)

¹¹⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Szilasi Imre MOP terv és pénzügyi mb. ov. 25/1989. sz. intézkedése. „Az 1989. évi támogatás elvonás és zárolt tartalékképzés elrendelése.” 1989. május 22-én

¹¹¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 375. d. 7. ő. e. Kecskés Zoltán MOP terv és pénzügyi ov. helyettes levele dr. Bencsik István mk. vez. őrnagy MNVK anyagtervezési és közgazdasági helyettes csoportfőnöknek 1989. május 24.

¹¹² MNL OL MOP M-KS-295-1 388. d. Már korábban is készítettek más szervezetek filmeket, nem csak a testületnek, hanem vállalatoknak is.

¹¹³ Vidéken is történtek összevonások, júniusban például: A tatai egységparancsnokság a megyei parancsnokság épületébe, a dorogi az új esztergomi objektumba költözött. A dorogiaiak új körletébe lábatlaniak fegyvereinek a beszállítását engedélyezték. (MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e., Borbély Sándor: Az mopk. 02. sz. parancsa 1989. június 12.) a MOP struktúrában júniustól kezdőd-

(KT) állományt pedig tervezték megszüntetni, a munkásóri létszámot 30%-kal csökkenteni.¹¹⁴ Pozsgay is a létszám csökkentését terjesztette elő az NKA tárgyalásokon. A jövővel kapcsolatban a következők voltak az elképzelések. „A programban foglalt feladatok végrehajtása mellett abból kell kiindulni, hogy a testület, mint intézmény továbbra is működni fog. Parancsnoki felelősségünk, hogy a megváltozott körülmények és feltételek közötti működésünkhöz biztosítsuk a megfelelő munkásór parancsnoki káderállományt. Átmentsük értékeinket.”¹¹⁵

Június 28-a után a spórolás a technikát is érintette, ugyanis arra a lépésre is elszánták magukat, hogy megszüntetik a Budapest-900 szolgálatot, amely a testület „M” idején való híradását biztosította volna. Így a „Dombhát” fedőnevű jelszavas távközlési hálózatot 1989. július 1-jéig fel kellett számolni, az okmányokat az egységektől a Híradó Osztályra kellett küldeni, ott meg kellett semmisíteni az anyagot. Ez nem minden parancsnokságot érintett.¹¹⁶ A döntés lényeges volt, hiszen a testület hátországvédelmi szerepét súlyosan érintette, pedig ebben az időszakban már erre hivatkozhattak csak a katasztrófaelhárítói szerep mellett, hiszen a párhadsereg funkciót hivatalosan nem tölthették be!

Közben papíron „csak” a Minisztertanácshoz került Munkásórségnek júliusban 150 millió forinttal csökkentették a költségvetését, így további takarékossági intézkedéseket léptettek életbe. Az éves kiképzést 20 órára csökkentették, az éves bevételi tervüket az év elején 250%-ra teljesítették, ez bruttó 38, 3, nettó 23 millió forintot jelentett. A költségvetési üzemek megalakultak és megkezdték a munkájukat.¹¹⁷ Ennek tükrében a következőképpen értékelték a helyzetüket. „Az éves harcészültségi, kiképzési feladatok teljesítésének, a pa-

tek el változások. Az Elhelyezési és Létesítmény-fenntartási Osztályt 1989. július 1-i hatállyal megszüntették, ezt követően a Kereskedelmi, Műszaki Szolgáltató Ház látta el a feladatait. A KEP-et is felszámolták, a Készletező Ellátó Parancsnoksággként működött tovább. A badacsonymtomaji bázisist Club Tomaj néven alakították újjá. Az utóbbi két részleg költségvetési üzemként működött. (MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ó. e. Borbély Sándor 5/1989. sz. utasítása MOP Hatásköri és ügyrendi szabályzat módosítása tárgyában 1989. június 12.)

¹¹⁴A következők voltak az irányadó elvek. „A fővárosban és az ország egyes területein a társadalmi állomány egy jelentős része már nehezen tud a vele szemben megnyilvánuló nyomásnak ellenállni. A kialakult körülményekre való hivatkozás ellent mond a munkásór eskünek, ezért szükséges, hogy az egységparancsnok személyesen beszéljen minden munkásórral. Aki a további szolgálatot nem tudja vállalni, le kell szerelni.” A későbbiekben az esküt módosították. E mellett a parancsnokok alkalmasságáról és az egységek összevonásáról javaslatot kellett készíteni. (MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ó. e. Zsadányi Lajos mb. titkárságvezető javaslata VKÉ 1989. június 19.)

¹¹⁵MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ó. e. Szilasi Imre mb ov.: „A Munkásórség gazdálkodásának költségvetése, fizetőképessége megtartásának feltételei” VKÉ 1989. június 5.

¹¹⁶MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettese 2/1989. sz. utasítása 1989. június 28. A Bp.-900 szolgálat megszüntetése tárgyában

¹¹⁷A költségvetési üzemek ötlete Varga Tamás híradós munkásórtól származott. Ő erre a munkásórparancsnokok IV. országos értekezletén tett javaslatot. Lovász Imre, a híradó osztály vezetője a műszaki cikkek javításával foglalkozó KFT létrehozását tervezte, mivel a testület híradásának a karbantartását a posta végezte. A bevétel 40%-a a Munkásórségé, a 60%-a a vállalkozásé lett volna. Riasztó és „minitelefonközpont” gyártása is szerepelt a tervek között, továbbá légvezeték vonalak karbantartása és tervezése, telefax telepítés. Mindezt a postai szakvizsgával rendelkező munkásórok csinálták volna részállásban. (Munkásór 1989. április)

rancsnokságok folyamatos működésének pénzügyi feltételei minimálisan biztosítottak.” 1989 augusztusában úgy számoltak, hogy 150 millióból csak 75-öt tudtak pótolni az eddigi intézkedésekkel. A mobilizálható tartalékokat tervezték eladni.¹¹⁸

Az MSZMP-vel kapcsolatos viszony lazulása, és a költségvetési megszorítások hatásának köszönhetően a következőképpen értékelték 1989. augusztus végén a helyzetet, illetve a következő tervek merültek fel a Munkásőrség „életben tartására”. *„A testület tagjai az elmúlt időszakban, a különböző provokatív megnyilvánulásokat higgadtan fogadták, nem járatták le magukat, ma is együtt vannak és a tűrőképességük példás.*” Ugyanakkor felvetődött a szimbólumok, a „cégnév” és az egységek névadóinak a megváltoztatása, illetve a „Bajtárs” megszólítás bevezetése, továbbá új beosztási jelzések használata. Így arra számítottak, hogy ennek következtében többen el fogják hagyni a testületet. A pénzügyi helyzettel kapcsolatban megemlítették, hogy a legfőbb cél a működés feltételeinek a fenntartása. A testület reklámozása céljából a fegyveres erők napján történő részvételről is volt szó. Ezen a férfikar fellépését javasolták és azt, hogy több eszközzel vonuljon ki a testület, így erre a célra 50 ezer forintot hagyott jóvá Borbély Sándor. A román nagykövetség tagjainak a fogadása is a tervek között szerepelt.¹¹⁹

3. 4. A felosztatás. Vagy esetleg átalakítás? Az NKA tárgyalások hatása a Munkásőrségre

Az előző fejezetből láthattuk, hogy 1989 őszére megtörténtek a szükséges korrekciók a testület költségvetésében, és amennyire muszáj volt, az MSZMP-vel is megtörtént a látszatszakítás. Bár az ellenzék számára nyilvánvaló volt, hogy a Munkásőrség továbbra is a Párthoz szorosan kötődő szervezet maradt. De a kerekasztal-tárgyalásokon nem sikerült megállapodni sem a titkosszolgálatokkal kapcsolatban, sem pedig a Munkásőrségről, az MSZMP a milícia fenntartása, illetve átalakítása mellett foglalt állást.¹²⁰ Ez összecsengett azzal, amit a Munkásőrségnél is hangsúlyoztak, tehát Borbély Sándor nem tért el a hivatalos állásponttól szeptember és október folyamán.

A kerekasztal-tárgyalások viharos körülmények között értek véget, szeptember 18-án a SZDSZ, a FIDESZ és a Liga bejelentette, hogy nem vétózzák meg, de nem is írják alá a megállapodást, és a függőben maradt, és már említett négy kérdésben népszavazást kezdeményeznek. Az aláírásokat szeptember 25. és október 13.¹²¹ között gyűjtötték össze. Mindennek ellenére tárgyalások a to-

¹¹⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Szilasi Imre MOP Terv és Pénzügyi Osztály mb. ov.: Előterjesztés vezetői koordinációs értekezletre „Jelentés az 1989. évi terv és költségvetés I. félévi végrehajtásáról, tájékoztatás a pénzügyi helyzetről” 1989. augusztus 23.

¹¹⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e. Perényi György: „Javaslat a Munkásőrség helyzetről szóló 1091/1989. VI. 30. MT. számú határozat végrehajtásából adódó – MOP szintű – feladatok meghatározására, ütemezésére, valamint a munkabizottság összetételére.” 1989. augusztus 28. VKÉ

¹²⁰ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 464.

¹²¹ Az MSZMP-n belül is voltak viták a népszavazással kapcsolatban: „*Ugye egyetlenegy kérdés nem dőlt el, és ez a köztársasági elnökválasztás, s ezért beáldoztak mindent, és összevissza beszéltek,*

vábbiakban is folytak a nyitott kérdésekkel, javarészt a „sarkalatos törvényekkel” kapcsolatban, amelyek a következők voltak: párttörvény, választási törvény, BTK felülvizsgálata. Az állambiztonsági szervek felügyeletét ugyanakkor nem tisztázták megfelelően, a Munkásórséget is később a parlament oszlatta fel. A médiáról sem született megfelelő döntés.¹²²

Az országos politika mellett az MSZMP-n belüli folyamatokkal is érdemes foglalkozni. A reformkörök és reform-alapszervezetek 1989. szeptember 2–3-án tartott budapesti tanácskozásán munkásőrök is részt vettek, ugyanakkor az MN-nel és a Munkásórséggel kapcsolatban is állást foglaltak az ülésen. Az előbbi kérdésben pártok nélküli haderőt szorgalmaztak. A Munkásórség sorsáról folyó vitában a nagykanizsai Sneff József munkásőregység KÖZGÁZ szakaszának a véleményéhez csatlakoztak a munkásőrök. Kinyilvánították nemtetszésüket arról, hogy a társadalmi állomány megkérdezése nélkül akartak a testület jövőjéről dönteni. Ugyanakkor azt vallották, hogy a Munkásórség szervezetét fel kell oszlattani, mivel a történelmi hivatását a testület betöltötte, fontosnak tartották a demokráciát, a jogállamiságot és azt, hogy egy pártnak sem legyen fegyveres testülete. De szükségesnek vélték egy önkéntes fegyveres testületet, amelyet pártközi tárgyalásokkal hoznának létre, és az országgyűléssel fogadtatnák el. Az irányítás vagy a Parlament, vagy a köztársasági elnök kezében lenne, a felvétel nem függhetne politikai párttagságtól. Sem a Munkásórség, sem pedig a Nemzetőrség nevet nem tartották elfogadhatónak, amerikai mintára a Nemzeti Gárdát javasolták. A következő feladatok ellátását tartották volna lényegesnek: elemi csapások elhárítása, közrend és közbiztonság fenntartása, határőrizet és a karhatalmi feladatok. Az új testületnek nem javasoltak önálló fegyveres bázisokat, a fegyverek tárolását az MN bázisain kellett volna megoldani. Ugyanakkor lényeges megemlíteni, hogy a honvédség a Munkásórséggel ellentétben külön reformkörrel rendelkezett, ez szeptember 10-én fogadta el az állásfoglalását a haderőreformról.¹²³

A későbbiekben a reformkörök tanácskozásain a MSZMP közelgő kongresszusa volt a téma. Egyértelműen elutasították, hogy a pártoknak saját fegyveres erejük legyen, a Munkásórség helyzetét is mielőbb rendezni akarták, konkrétan kimondták a megszüntetés szükségességét. A kongresszusra a reformkörök reformszövetségé alakultak, a Munkásórség feloszlátását továbbra

én nem tehettem mást, mint... Vannak jogászok, akik azt mondják ma is, hogy nem kellett volna kiírni, én a Kulcsár Kálmánra hallgattam, a Pozsgay és a Horváth Pista ellenezték. Én pedig azt mondtam, hogy most írjuk meg az új törvényeket, ha összejön ennyi aláírás, akkor milyen alapon, miért mondjuk azt, hogy nem írjuk ki? Hát ezért, meg ezért... Ezek mind ilyen politikai jelek voltak. Én ilyen szempontból a jogállamiságot tartottam a legfontosabbnak. Ha a jogállam rendszerébe ez van előírva, akkor azt tartjuk be, és ezért kiírtuk. Három kérdés már régen eldőlt, a negyedikben meg ők nem tudtak megegyezni. Mindenki attól félt, hogy a Pozsgay lesz a köztársasági elnök. Főleg az ellenzéki pártok. A Pozsgay nagyon szeretett volna köztársasági elnök lenni, ez kétségtelen. Én könnyörögtem neki októberben az MSZP kongresszusán, hogy Imre, ne engedd, ne fogadd el, hogy a Nyers felemelje a kezét, hogy az MSZP köztársasági elnök jelöltje a mi pártunk jelöltje. A hatalom az egy méreg, ott nagyon nehéz ritkán józannak maradni és nem elcsábulni. Ez sajnós, ez már történelem.” (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

¹²² Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 457–465.

¹²³ Rendszerváltók a baloldalon 331–332., 345–347.

is lényegesnek tartották.¹²⁴ Mindez azt bizonyítja, hogy a testületen belül is voltak véleménykülönbségek, de erről a vezetés vagy nem vett, vagy nem akart tudomást venni. Az eltérő álláspontok más téren is megmutatkoztak.

Az országos és az MSZMP-n belül zajló folyamatok egyaránt hatottak a Munkásőrségre. Jó példa erre, hogy az NKA tárgyalásokon is felvetődött a Munkásőrség átalakítása többféle változatban, és a testület szimbólumrendszerének, feladatainak a megváltoztatása. Erről a MOP-on szeptember 14-én esett szó. Ez előtt az állomány a MOP-ra egy 12 tagú bizottságnak eljuttatta a javaslatait, ők ezeket 14-ére összegezték. A következő elnevezéseket javasolták a Munkásőrség helyett: Nemzetőrség,¹²⁵ Népőrség,¹²⁶ Nemzeti Gárda,¹²⁷ Magyar Nemzetőrök Önkéntes Szövetsége, Magyar Önkéntes Nemzetőrség, Magyar Alkotmányos Rend Önkéntes Őreinek Testülete, Önkéntes Nemzeti Gárda, Polgárőrség, Önkéntes Hátországvédelem, Belső Védelmi Erő, Népi Védelmi Erő, Magyar Védelmi Őrség, Reformőrség, Népi Gárda, Alkotmányos Véderő, Népi Milícia.¹²⁸ A legtöbben a Népőrséget, Nemzetőrséget, és a Nemzeti Gárdát javasolták. A MOP-on nem hazudtolták meg magukat, amikor a 12 fős bizottság választása a Népőrségre esett.¹²⁹

Az elnevezés mellett az eskü, a címer, a zászló, a sapkajelvény, az egységek névadóinak, az egyenruhának, a beosztási jelzéseknek a megváltoztatása is szóba került, az állomány minden esetben többféle variációval állt elő.¹³⁰ A jelképek megváltoztatása csak terv maradt, hiszen a Munkásőrséget megszüntették. Egy valamire érdemes felhívni a figyelmet, mégpedig arra, hogy az állomány bármilyen jelképváltoztatást javasolt is, egy esetben sem ragaszkodtak görcsösen a régihez. Ez mindenképpen arra utal, hogy a változtatás szükségességét ők is érzették, de ennek ellenére sem lett volna egészséges egy demokratikus rendszerben a testület megtartása a korábban említett okok miatt.

A kerekasztal-tárgyalásokat szeptember 18-án írták alá, másnap a Munkásőrségnél összevont osztályvezetői értekezletet tartottak, amelyben áttekintették a testület helyzetét. Több tényező is foglalkoztatta őket, így a közeljövőben megrendezendő jelentősebb rendezvények, és az MSZMP kongresszusa. Borbély Sándor helyzetértékelése a következő volt szeptember 19-én. Elmondta, hogy a testületben is felütötte a fejét a bizonytalanság. *„Több olyan jelenség és zavaró tényező nehezíti a tisztánlátást, mint például az úgynevezett „Nemzetőrség” megalakulása, a fegyveres erők napjára tervezett tüntetés, valamint az október 5-re tervezett, párt elleni (a kongresszus előestéjén történő) megmozdulás.”*¹³¹ A követendő magatartást a következőképpen határozta meg. *„Minden-*

¹²⁴ Rendszerváltók a baloldalon 372, 377, 382, 416–417.

¹²⁵ Érdekes a 48-as, 56-os hagyomány továbbélése.

¹²⁶ 1957-ben is felvetődött ez az elnevezés a Munkásőrség szervezésénél.

¹²⁷ Az USA-ban így nevezik a mai napig a tartalékos haderőt, nyilván ez lehetett a minta.

¹²⁸ Más kommunista országokban nevezték így, vagy Népi Gárdaként a hasonló testületeket.

¹²⁹ *Ólmosi Zoltán*: Tervek kapuzárás előtt. A Munkásőrség mint Népőrség? Eskü a Szent Koronára? www.archivnet.hu/.phtml?cikk=319 2010. december 14.

¹³⁰ Uo.

¹³¹ Erről eddig nem került elő forrás, Németh Miklós sem emlékezett rá. (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

féle provokációtól el kell határolni magunkat, az objektumaink elleni tüntetések során kerüljük az összetűzés, a tettlegesség minden formáját. Ha arra érdemes személyekkel állunk szemben, hallgassuk meg őket, a petíciójukat vegyük át és hagyjuk válasz nélkül. Ugyanez vonatkozik az október 23-i, illetve a november 4-i megmozdulásokra.”

Ugyanakkor az országos helyzet is foglalkoztatta a testület vezetőségét. A megyei parancsnokságokkal kapcsolatban a következőt állapították meg. A foglalkozásokon a megjelenés csökkenő volt, és nehéz volt mozgósítani, 24 kilépő, 144 leszerelő volt, ezzel szemben 44 főnyi jelentkezőre számíthattak, 1990-re 92%-os feltöltöttséggel számoltak. Budapesten *„Az állomány foglalkozásokon való megjelenése mélyen az elfogadható alatt maradt egész évben.”* A társadalmi állomány a hivatásossal szembekerült, mivel őket okolták a kialakult helyzért. 200 leszerelő volt, és csak 80 előképzős! Két kivétellel a kerületi pártbizottságból a munkásőr parancsnokság szeptember 19-ig kiköltözött.¹³² Érdekes, hogy Somogyban MDF tag munkásőrök is voltak. Vasban a szeptember 11-i NDK-s menekültek Ausztriába való szökését a következőképpen látták: *„A körmendi rendkívüli esemény megelőzésére nem volt mód. A határőrizeti szolgálat 266 főt érintett, amelyre akkor is sor került volna, ha nincs rendkívüli helyzet. A munkásőrök most a hátrahagyott gépkocsikat őrzik.”* Összességében véve az állomány és a kiképzések látogatásának a csökkenésével számoltak.¹³³

Az ország keleti felén stabil volt a testület helyzete, de a nyugati országrészben is több helyen sikerült őket egyben tartani. Ami megfigyelhető, hogy a Budapest vonzáskörzetébe tartozó megyékben, és legfőképpen a fővárosban indult meg a testület bomlása. Ennek oka nyilván az lehetett, hogy az ellenzéki mozgalmak Budapesten voltak a legjelentősebbek, és leginkább az ország középső részén érvényesült a hatásuk, hiába volt tömegtájékoztató, stb., az emberi kapcsolatok, egymás véleménye ilyen szempontból lényegesebbnek számíthatott. Ne felejtjük el, az agglomerációból rengetegen jártak be a fővárosba dolgozni! A testület széteséséről semmiképpen sem volt szó! Borbély Sándor az értekezleten utalt arra is, hogy a koalíciós időszakra el kell kezdeniük a felkészülést. *„A decemberi egységgyűlésekkel egy szakasz lezárul. A kormány december végén dönt a testület további sorsáról, így az 1990. évet már ennek megfelelően lehet és kell megkezdeni.”*¹³⁴ Mindemellert ezen az értekezleten határozták meg október 6-ig, a kongresszusig a teendőket.

A testület nyilvánvalóan nem számított a feloszlására, így még 1989. szeptember 20-án¹³⁵ is az aktuális dolgokkal foglalkozott a vezetőség. Az előző

¹³² MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ó. e. Zsadányi Lajos MOP titkár: „Emlékeztető az 1989. szeptember 19-i összevont osztályvezetői és megyei parancsnoki értekezletről” 1989. szeptember 2.

¹³³ Szeptember 11-én nyitották meg a határt az NDK-s menekülteknek.

¹³⁴ MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ó. e. Zsadányi Lajos MOP titkár: „Emlékeztető az 1989. szeptember 19-i összevont osztályvezetői és megyei parancsnoki értekezletről” 1989. szeptember 2.

¹³⁵ A következő pozíciókban lévő személyek ismertek. Szabó János Csongrád, Dancs Péter Szabolcs, Szabó Sándor Szolnok, Kabai Zoltán Nógrád megyei helyettes, Kircz László és Szabóné Rózsás Éva Tolna megyei helyettesek. MOP: Pusztai Ferenc Fejlesztési osztályvezető, Zelles Sándor Munkásőr Parancsnoki Iskola helyettese, Perényi Sándor Munkásőr Iskola tanszékvezető, Pecsők János Hírközpont parancsnoka. (Emlékeztető a szeptember 7-i megbeszélésről MNL OL

napi beszámolóknak köszönhetően az év végi egységgyűlések lebonyolításáról, illetve a testület propagandájáról, az 1989. évi sajtónapról esett szó. Ugyanakkor a Munkásőr című lapot bárki számára terveztek elérhetővé tenni 1990-től. Az év végére tervezett egységgyűlésekről is szó esett.¹³⁶ A különfélék napirendi pont kérdései is azt bizonyítják, hogy a Munkásőrség továbbra is bújtatottan az MSZMP hadserege maradt. Mayer Pétert, a MOP pártbizottságának a titkárát a Budapesti Munkásőr Parancsnokság parancsnokának a helyettesévé nevezték ki, és helyette a MOP pártbizottságból más tartotta ezután kézben a pártügyeket. Ugyanakkor: „*A kerületi pártbizottság felé javaslattal kell élni a MOP PB feloszlására, és helyette az alapszervezeti titkárok koordinációs bizottságát javasolja létrehozni.*

– *A MOP pártszervezet aktuális ügyeit, adminisztrációs és nyilvántartási feladatait végző személy kapjon egy erre alkalmas külön helyiséget.*

– *az országos parancsnokságon működő párttagok számára javasolja az összevont párttaggyűlés összehívását.*” Tehát amíg arról folyt a vita, hogy a munkahelyekről tiltsák ki az MSZMP pártszerveit, többek között erről is elkezdődött 25-én az aláírásgyűjtés, addig a Munkásőrségnél azon ügködtek, hogy ezeket gyakorlatilag eldugják. Ennek két oka is lehetett. A pártos testület látzatát akarták elkerülni, és előre tudták, hogy az említett kérdésben törvény fog születni.¹³⁷

Ezt követően Borbély Sándor a napirend szerint az MSZMP kongresszus és a Munkásőrségre vonatkozó kormányzati döntés előkészítéséről számolt be. Ugyanakkor a Pest megyei Parancsnokság MOP vezetési központba történő telepítéséről döntött, ennek október 5-e volt a határideje. Az is kiderült, hogy Barta Gyula részt vett a kínai katonai attaséval egy tanácskozáson, a követségben.¹³⁸

Lényeges megemlíteni, hogy szeptember 25-én készült el Dósa István parancsnokhelyettes jelentése a testülettel kapcsolatban, ezt a nyár folyamán felállított Tárcaközi Bizottságnak készítette. Ebben megemlítette a továbbra is rendezetlen jogi problémákat, és a szervezet átalakítását javasolta. Ugyanakkor a testület területvédelmi feladatainak az átszervezését sürgette, és hangsúlyozta az állomány egzisztenciális bizonytalanságát is.¹³⁹

Másnap a Parancsnoki Tanács szeptember 26-i ülésén ismét foglalkoztak a kialakult helyzettel és a testület jövőjével is. „*Az Országos Parancsnok elvtárs a vitát megelőzően tájékoztatta a tanács résztvevőit, hogy az SZDSZ és a FIDESZ „frontális” támadást intézett a testület ellen. Plakátokon, szórólapokon, útszéli hangnemben szidalmazzák a testületet, ezen belül a kommunistákat. Jelenlegi információink szerint jelentős mozgolódás tapasztalható Sopronban, Gyöngyösön és Budapesten. Várható, hogy a Fegyveres Erők Napján a provokáció erősö-*

MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e.) 1989 szeptemberében Gógös Miklóst a mopk. 1. helyettesének tanácsadójává nevezték ki. (MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e.)

¹³⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e. Feljegyzés 1989. szeptember 20-i VKÉ-ről

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ *Germuska Pál: Odacsap a munkásököl? i. m. 439–482.*

dik, több helyen tüntetést szerveznek, ezért minden figyelmet arra kell szentelni, hogy az összetűzés, a tettlegesség minden formáját elkerüljük.” Ezzel kapcsolatban nem szabad elfelejteni, hogy előző nap indult az aláírásgyűjtés!

A vitában a szimbólumokkal továbbra is foglalkoztak, ugyanakkor Borbély Sándor leszögezte, hogy a Munkásórség legitím szervezet, törvények garantálják a létezését, szégyellnivalójuk nincs, és nem bántottak senkit. *„Időközben, számunkra szokatlan választási harc fog elkezdődni az egyes pártok között, a hatalomért. A testület átmentése, a kollektívák együtt tartása, az egymásért érzett felelősség, a bajtársiasság megvédése komoly erőt fog igényelni. Várhatóan veszteségek is fognak érni bennünket, azt azonban mindenkinek saját magának kell eldönteni, hogy milyen politikai platformon marad.”* 1989 decemberére rendelték el az országos parancsnoki értekezlet összehívását. A szimbólumrendszer még 1989-ben meg akarták tartani.¹⁴⁰

Majd következett a fegyveres erők napja, szeptember 29-e, amelyre már korábban rendezvényekkel készült a Munkásórség. Ugyanakkor tartottak is tőle, hiszen tisztában voltak azzal, hogy a testület ellen több demonstráció is várható. Az objektumok elleni szervezett ellenzéki tüntetésekre is számítottak, így a fokozott objektumőrzést rendelték el. 1989. szeptember 29. 07.00 és október 2. 08.00 óra között hadműveleti ügyeleti szolgálatot kellett szervezni. Az egység parancsnokának kellett az őröket felkészítenie, és fegyverrel ellátnia. A külső szolgálat ellátását kerülni kellett, belül a rejtett szolgálatot kellett érvényesíteni. A munkásőr objektumon kívüli erőszak megakadályozását a rendőrség feladatának tekintették. Ha behatolási kísérlet történt volna, akkor a következőket kellett volna tenni: *„A munkásőr objektumot ért erőszakos behatolást meg kell akadályozni, elsősorban testi kényszerrel, s ha ez eredményre nem vezet, más kényszerítő eszközzel. Fegyverhasználatra csak végső esetben és csak akkor kerülhet sor, ha az elhárítás más módon nem lehetséges.”* A rendkívüli eseményeket jelenteni kellett.¹⁴¹

Nem volt véletlen az óvatosság, hiszen szeptember 29. és október 2. között a FIDESZ a Munkásórség ellen tiltakozó gyűléseket szervezett.¹⁴² Mindez és az egyre több aláírás, ha még az MSZMP október 6-án összeülő utolsó kongresszusának döntéseire nem is, de e későbbi eseményekre mindenképpen hatással volt.¹⁴³

¹⁴⁰ MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ó. e. „Javaslat a testület szimbólumrendszerének módosítására” parancsnoki tanácsülés (PT) 1989. szeptember 26.

¹⁴¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettesének 0036/1989. sz. intézkedése 1989. szeptember 29. „Munkásőr objektumok biztonságának fokozása”

¹⁴² A Munkásórséggel kapcsolatban az eredmény előre borítékolható volt, ugyanis már 1989 márciusában a lakosság többsége a közvélemény-kutatók szerint úgy ítélte meg, hogy nincs szükség a testületre. Májusban már domináns volt ez a vélemény, mivel márciustól 60-ról 70%-ra nőtt a megszüntetést helyeslők aránya. Szeptemberre ez megmaradt, de azért, mert soknak tartották az ezzel kapcsolatos kiadásokat. 1989. november 13. és 20. között megkérdezettek azt mondták, hogy szerintük az emberek 77%-a fog a népszavazáson igennel voksolni a testület megszüntetésére. A közvélemény 1989-ben (Magyar Közvéleménykutató Intézet) In: Kutrán Sándor – Sándor Péter – Vass László: Magyarország politikai évkönyve 1990. AULA-OMIKK 432–464.

¹⁴³ *Salamon Konrád: Magyar történelem 1914–1990.* Nemzeti Tankönyvkiadó Bp., 1993. 302–307., Rubicon 2004/5–6. sz., *Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 487–498.* .

Tehát ha a népszavazásnak kevesebb is, de a kezdeményezésnek igenis nagy volt jelentősége a Munkásórség feloszlásával kapcsolatban.¹⁴⁴

A Munkásórség beszámolója szerint az ország több pontján, de kis létszámmal tüntettek, legtöbbször a MOP előtt, mintegy 5–600 fő. Ezzel kapcsolatban arról is beszámoltak, hogy hol és milyen hangvétellű cikkek jelentek meg, nem csupán a tüntetések eseményeiről. A várakozásokhoz képest jóval kevesebben vettek részt a megmozdulásokon, ezt Németh Miklós korábbi parlamenti beszédével magyarázták, amelyben a Munkásórség átalakításáról beszélt, és a törvények betartásáról. Az ellenzék radikális fellépésének is tulajdonították sokak távolmaradását, ugyanakkor az országsszerte rendezett 300 munkásór rendezvényen állításuk szerint több tízezer részt vett.¹⁴⁵ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy sokan tarthattak a testület esetleges erőszakos megnyilvánulásaitól, ilyenre — eddigi ismereteink szerint — nem került sor.¹⁴⁶

Mielőtt a Munkásórség megszüntetésének az ismertetésére rátérnék, mindenképpen érdemes arról beszélni, hogy 89 őszén milyen lehetett a munkásóri állomány hangulata. Az állomány véleményét a területi szervezetek MOP-ra beküldött jelentései jól érzékeltetik. Őket leginkább az MSZMP és a pártállam léte mellett a saját munkájuk megtartása foglalkoztatta. Így az ellenzéki szervezetek megalakulása aggodalommal töltötte el őket. A munkásörök elfogadták a többpártrendszer kialakulását, a választásokra való felkészülést fontosnak tartották. A pártszakadástól félték, de az MSZMP-hez hasonlóan közöttük is többféle vélemény alakult ki, a párt szidalmazását elítélték. Ugyanakkor az 1956-os forradalommal kapcsolatban lévő szemléletváltás felháborította őket. Pozsgay kijelentéseit teljes mértékben elítélték, ezt nem tartották tudományo-

¹⁴⁴ Ennek a kezdeményezésnek Hans Dietrich Genscher sem örült, kockázatosnak tartotta, de a későbbiekben elismerte ennek jelentőségét. (Felgyorsult történelem 323–341.)

¹⁴⁵ Ólmosi Zoltán: A Munkásórség megszüntetése i. m. 189–226.

¹⁴⁶ Borbély Sándor a fegyveres erők napját követően, október 2-án a következőképpen értékelte a történeteket, és a későbbi teendőket. „A tüntetés „békés” volt abban az értelemben, hogy tettelegesség egyik oldalról sem következett be. Az viszont figyelmeztető számunkra, hogy a tüntetők testületet mocskoló jelszavai, viselkedésük szélsőséges és agresszív volt. Eredeti szándékaik szerint a megmozdulás csak részben irányult a testület felé, jelentős mértékben a kormány és a párt lejárata volt a céljuk. A Munkásórség számára elkezdődött egy rendkívüli időszak, amely várhatóan hosszú lesz, és próbára tesz bennünket. Az állomány eddig csak nézője volt az eseményeknek, közbeavatkozásra nem volt szükség, hozzátéve, hogy a határozott fellépésre, pl. tömegoszlásra munkásöreink megfelelő felkészültséggel rendelkeznek. Fontos körülmény, hogy minden eszközzel és módon elejét vegyük az erőfitogtatásnak, az egyéni bosszúállás bekövetkezésének. A Munkásórséget ért megaláztatásért, a fenyegető, útszéli hangok kinyilvánításáért, most nem lenne célszerű nyilvános tiltakozási kampányba kezdeni, vagy ellentüntetést szervezni. Ugyanakkor le kell vonni a legfontosabb tanulságokat, egy hasonló helyzetre jobban fel kell készülni, és alkalmat kell találni, hogy nyilvánosan is elmondhassuk a véleményünket. A munkásórség még egységes és ütőképessé szervezettel. A pártkongresszus nem dönthet a testület sorsa felől, legfeljebb kinyilváníthatja vele szemben elfoglalt álláspontját. A legfontosabb, hogy a Munkásórséget át tudjuk menteni, egy új politikai felállású vezetés legitim szervezeteként a baloldali erők segítésére és támogatására. A személyi állományt tájékoztatni kell a decemberi egységgyűléseken a testület tervezett reformjáról, hangsúlyozva, hogy amit teszünk, azt a nép, a nemzet érdekében és védelmére tesszük.” A tüntetésekkel kapcsolatban Németh Miklóst szervezeték tájékoztatni, e mellett a Munkásór eskü azonnali módosítása is elsődleges feladattá vált, és a testület vezetésének az értekezletet is össze akarták hívni. (MNL OL MOP M-KS-295-1 374. d. 6. ő. e. Borbély Sándor 36/1989. sz. döntése, VKÉ 1989. október 2.)

san megalapozottnak, ugyanakkor a karhatalom, és legfőképpen a Munkásórség szerepének a tisztázása izgatta őket. Nagy Imre temetésén elhangzott beszédek felháborodtak. Kádár 1989. áprilisi felmentését nem helyeselték, őt magát továbbra is egyfajta szimbólumnak tekintették, és a temetésén megjelent tömeggel kapcsolatban igazolni látták ezt az álláspontjukat. Azt is meg kell említeni, hogy az egyenruhás munkásőröket már 1988-ban szidalmazták, a későbbiekben ez gyakoribbá vált. A romániai események is foglalkoztatták a testület tagjait, nem értették, hogy a szocialista országok miért nem avatkoznak ezekbe be. Ugyanakkor Nagy Imre temetését követően a fővárosban féltek a kilépésektől, és ez valóban itt vált a legjelentősebbé. A testületbe egyre kevesebben jelentkezték, mindenek ellenére azt remélték, hogy a milícia fennmaradhat.¹⁴⁷ Forró Dezső budapesti parancsnok a következőképpen látta az állomány helyzetét 1989. október 2-án, a Borbély Sándornak írt levelében. „Az oktan támadások középpontjába került testületünk helyzetét mutatja, hogy irányítással, biztatással eddig még sikerült a most nem igazán kívánatos indulatokat korlátok között tartani. Azonban kötelességemnek tartom jelenteni, hogy ez egyre nagyobb erőfeszítéseket igényel, főleg a hivatásos állománytól. ... Társadalmi állományunk eddig értetlenül, de türelmesen várta sorsa rendezését. Számos jel arra mutat, hogy türelmük fogytával egyre élesebben fogalmazzák meg szándékaikat és a vezetést illető véleményüket.”¹⁴⁸ Forrónak más forrás szerint is volt „élesen kritikus” megjegyzései.¹⁴⁹

Tehát a testület országos hangulata válságos volt, de önkéntes feloszlásról, vagy teljes demoralizáltságról nem beszélhetünk. Az MSZMP önfeloszlatási és átalakulási kongresszusa előtt Németh Miklós a Munkásórség vagyonáról egy vagyonleltár összeállítását kérte¹⁵⁰ Borbély Sándortól, aki ezt október 4-én levelben el is küldte neki: „... a Munkásórség 1957-óta felhasznált 11, 84 md forint költségvetési juttatást, ... ebből felhalmozott 9, 95 md értékű vagyon mennyiséget.”¹⁵¹ Ennek nyilván az lehetett az oka, hogy a testület várható feloszlása esetén nehogy széthordják a vagyonát. A Munkásórségnél továbbra sem számítottak a feloszlásra, hiszen október 28-ára rendelték el híradógyakorlatot, a megyék beszámoltatását pedig 1989. október 9–30. között tervezeték végrehajtani. Ennek során az állomány erkölcsi helyzetét, politikai hangulatát, problémáit, a hadrafoghatóságát, a feltöltöttségét, állományépítés tapasztalatait, és a beindított vállalkozások pénzügyi hozamát tervezték felmérni.¹⁵²

Október 4-én a Minisztertanács ülése a Munkásórséggel is foglalkozott, ekkor döntés született a testület hadsereghez történő betagolásáról, ennek részleteit a honvédelmi miniszternek kellett kidolgoznia.¹⁵³ Ebből nem lett

¹⁴⁷ Ólmosi Zoltán: A Munkásórség hangulata 1989-ben. Információs jelentések a megyei parancsnokságokról www.archivnet.hu/phtml?cikk=326 2010. december 14.

¹⁴⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e.

¹⁴⁹ A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25.

¹⁵⁰ Az Országgyűlés 1989. szeptember 26-án úgy határozott, hogy a pénzügyminiszternek az MSZMP, a Munkásórség és a társadalmi szervek vagyonáról leltárt kell készítenie. (Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 462.)

¹⁵¹ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e.

¹⁵² MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e.

¹⁵³ Ólmosi Zoltán: A Munkásórség megszüntetése i. m. 189–226.

semmi. Németh Miklós visszaemlékezése érzékelteti, hogy a háttérben, kormányon belül is óriási kötélhúzás mehetett, nyilván többen már korábban megszüntették volna a testületet, hiszen ennek a léte politikailag egyre kényesebbé vált, ráadásul elég sok pénzt is fölemésztett, ugyanakkor a pártban még 89 őszén is többen ragaszkodtak hozzá. „*A Munkásörtség dolgában pedig mondom már nyáron, (született döntés) de mivel érződött, a Pozsgay a Horváth Pista javaslatát támogatta, háromszor vagy négyszer is behozta szegény Kárpáti, mert sokféle variációt dobott be, többek között ez a polgárörtség – szereljük le őket, legyenek polgárörök. Az is felmerült, hogy ezen a bázison csendörtség jöjjön létre, tehát minden variáció fölmerült. Ezek ott lesznek a papíroknak. A Pista meg azt mondta, hogy a határörökkel szoros az együttműködés, miért akarunk mást. Az segítség és az, itt magyarán arról volt szó, hogy akinek több embere van meg több hatalma a pénz megszerzésre, az az én költségvetési fejezetembe kerüljön. Na, most ezért nekem itt nagyon gondosan ki kellett centizni, hogy mikor jön el az a pillanat, amikor mind a kettő észre veszi, hogy ez egyik se. Ez egyik se, hanem leszerelés lesz. K. D.: Ezért vártak októberig? N. M.: Nem, hát a folyamat, az, az ugye... hetente van kormányülés, ha egy kormányülésen van egy vita, és leveszik, azt a következő héten nem lehet behozni, hanem annak még egy hét. Mert át kell, menjen az új javaslat egy közigazgatási államtitkár szintű egyeztetésen. Tehát itt ennek munkafolyamat ritmusa is van, és nekem azt kellett kicentiznem, hogy egyiket sem megsértve, egyiket sem megbántva eljutni ahhoz a ponthoz, hogy ez egyik sem lesz jó. Se a tied nem lesz, se a tied nem lesz.*”¹⁵⁴

Az 1989. október 6-án összeülő MSZMP önfelszámolási és MSZP alakuló kongresszus napján¹⁵⁵ a következő intézkedést adta ki Dósa István. „*Az elmúlt időszakban bekövetkezett változások, események szükségessé teszik a MOP Vezetési Központ belső rendjének, biztonságának növelését, a fegyvereket, a lőszert, a robbanó és egyéb anyagot tároló helyiségek fokozott őrzését. ... Megparancsolom, hogy: 1./ A MOP hivatásos tiszti állomány részére... kerüljenek kiadásra az AMD géppisztolyok 5 db tárral, 150 db tölténnyel. Tárolásukról az illetékes vezető gondoskodjon.*” A hivatásos állományból „megerősítő szolgálatot” kellett szervezni, a harckészültségi és kiképzési osztályvezetőnek kellett kijelölni erre az állományt. A szolgálat tagjai a következők voltak: intézkedő parancsnok, ügyeletes parancsnok, híradó ügyeletes és helyettese, főügyeletes és helyettese, budapesti ügyeletes, és helyettese, aki Skorka Sándor volt. A Munkásör Parancsnoki Iskola ügyeletes tisztje és az iskola ügyeletes, továbbá a helyettese, és a KGÜ ügyeletes tisztje, és a KGÜ ügyeletes. Továbbá az országos parancs-

¹⁵⁴ A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

¹⁵⁵ A népszavazás kérdése igencsak foglalkoztathatta őket, hiszen erről meghallgatták a miniszterelnököt is: „*Engem a kongresszus megkezdése előtti estén kiállítanak a küldöttek elé, és megvárnom kell a négy kérdést. Én mindegyikre kitérek, és elmondom a kormány döntését és a kormány véleményét, a köztársasági elnökre nem tudok mit mondani, mert mondtam, nekem meg a kormány többségének, más felfogásunk van az alkotmányos berendezkedésről, de nem ezt tárgyalta és nem ezt fogadta el a kerekasztal, úgyhogy ez most a népszavazás, már az aláírások függvényének kérdése lesz, úgyhogy a köztársasági elnök kérdésében nem foglaltam állást, de a pártok, a vagyon, a munkásörtség, pártok munkahelyen ezeket, hát nem voltam népszerű, ezt. ... Dübörgő tapsot nem kaptam, hanem inkább kritikai bekiabálásokat, beszélásokat, aztán furcsa dolgok alakultak.*” (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

nok vezényelt egy őrpáncsnokot és 3 fő beosztottat, e mellett a MOP és a BMP 3–3 fős megerősítő őrséget adott, az iskola 2 főt és egy gépkocsivezetőt.¹⁵⁶ Nyilvánvaló, hogy a kongresszus miatt történt mindez. Az is elgondolkodtató, hogy csak a MOP hivatásos állományának adták ki az AMD gépkarabélyokat, ráadásul 5 tárral. Egyelőre nem tudni, hogy mi lehetett ezzel a cél. A társadalmi állományban vagy nem bíztak, vagy titokban akarták tartani a közvélemény előtt ezt az intézkedést. Az tény, hogy a testület feloszlása később könnyen ment. Elképzelhető, hogy esetleg a testületnél arra számítottak, hogy párthatározat ellenére akarják majd őket feloszlítani? Puccsot ennyi emberrel nem lehetett volna szervezni. Vagy esetleg arra számítottak, hogy akármilyen határozat születik, támadás érheti az épületet?

Az október 6-án összeülő kongresszuson a következő történt. Már az első nap eldőlt, hogy nem az MSZMP-t fogják megreformálni, hanem egy új pártot hoznak létre. Az előbbi megoldást Grósz vezetésével a küldöttek 15%-a akarta csak. A 7-én megalakuló MSZP-nek több kérdésben kellett döntést hozni, így az új szervezeti és működési rendről, személyi kérdésekről, és azokról a kérdésekről, amelyekkel kapcsolatban a népszavazási aláírásgyűjtések folytak. Az MSZP megalakulását követően ki kell emelni, hogy a küldöttek nagy része elfogadta az új irányelveket, de a tagság 95%-a végül nem lépett át az új pártba. Lényeges, hogy az MSZP az állampárt jogutódjaként határozta meg magát. Ez azért is fontos, mert így foglalhattak állást a Munkásórséggel kapcsolatban, de a párt munkahelyi szervezetinek a megszüntetéséről nem döntöttek. A kongresszust követően az állampárt hetek alatt széthullott, de Thürmer Gyula vezetésével az MSZMP a későbbiekben újjáalakult.¹⁵⁷

A kongresszus a Munkásórségről végül, május 8-ához hasonlóan egy állásfoglalást adott ki. A javaslatot egy vita előzte meg, ennek során volt, aki nem tartotta jónak a témával való foglalkozást, hiszen attól tartott, hogy a testülettel kapcsolatos negatív megnyilvánulás esetén a munkásörök, ellenkező esetben az ellenzék bírálta volna az MSZP-t. Így felmerült, hogy a kormány foglalkozzon velük. Volt, aki a következőket javasolta: „... Következésképpen valakinek már ki kellene mondani, hogy kié is ez a Munkásórség, de még azelőtt, mielőtt valaki alkalmazni kezdi.” Volt, aki rávilágított az átalakítás problematikájára, azt kiemelve, hogy senki sem hiszi el a Munkásórségről, hogy a későbbiekben politikamentes polgárórséggé válik.¹⁵⁸

A vita során elfogadott állásfoglalásban gyakorlatilag szó sincs a testület teljes felszámolásáról, inkább az átalakításáról esett szó. Borbély reményei tehát nem voltak alaptalanok!

„A Magyar Szocialista Párt kongresszusának állásfoglalása a Munkásórségről

1. A Magyar Szocialista Párt elismerését és köszönetét fejezi ki azért, hogy a Munkásórség tagjai — az MSZMP megbízásából — évtizedeken keresztül es-

¹⁵⁶ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettese 010. sz. parancsa „A Munkásórség vezetési központja biztonságának a fokozása” tárgyában 1989. október 6.

¹⁵⁷ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 471–484.

¹⁵⁸ Kongresszus '89 Rövidített, szerkesztett jegyzőkönyv az 1989. október 6–9. között tartott kongresszus anyagából szerk.: Kimmel Emil. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1990. 238–240.

küjük szellemében, a társadalom nyugalalmát védve teljesítették szolgálatukat. Számítunk arra, hogy az MSZMP-tag munkásörök nagy többsége megerősíti tagsági viszonyát a Magyar Szocialista Pártban.

2. A Magyar Szocialista Párt szerint elfogadhatatlan és a demokratikus jogállamba való békés átmenettel összeegyeztethetetlen, ha a testület tagjait eddigi tevékenységük miatt bármilyen politikai vagy egyéb támadás éri.

3. A Magyar Szocialista Párt támogatja a kormány elgondolását, miszerint a politikai egyeztető tárgyalásokon részt vevők képviselőivel konzultálva, a polgári védelem és katasztrófa-elhárítás igényeit és követelményeit figyelembe véve kidolgozza egy új, nem fegyveres, önkéntes és pártsemleges testület felállításának alapelveit s az átalakulás módját. Ez az új testület a honvédelem integrált rendszerében, állami irányítással végzi feladatait. Pártunk a továbbiakban nem ad munkásőri feladatra pártmegbízatást.

4. A párt szükségesnek tartja, hogy az új testület működését törvény szabályozza. A törvénynek többek közt ki kell mondania az önkéntesség és a pártsemlegesség elvét, az alkotmányra történő eskütételt és azt, hogy a szervezetet nem lehet belső karhatalmi feladatokra felhasználni.¹⁵⁹

A forrással kapcsolatban a következőket mindenképpen ki kell emelni. Az első pont szerint az új pártban is számítottak a részvételükre. Ez azért sem lehetett mindegy, mivel láthattuk, a párttagság jelentős részét tették ki. A dokumentum harmadik pontjában az „átalakítás” szó látható, — ez jól kapcsolódik az MT október 4-i ülésén elfogadottakhoz — szó sincs a jogutód nélküli megszűnésről. Az mindenképpen pozitívum, hogy ezt az ellenzékkel konzultálva szertették volna elérni, de ez egy óriási politikai öngól volt, hiszen az ellenzék egy részének aláírásgyűjtő akciója elkezdődött a testület megszüntetésével kapcsolatban, így ebbe biztosan nem mentek volna bele. Ráadásul a vonatkozó népszavazási kérdés tartalma: „Feloszlassák-e a Munkásőrséget?” sem engedte volna meg ezt a variációt a későbbiekben. A 3. pontnak az utolsó mondata is érdekes, hiszen az MSZMP korábbi, május 8-a utáni, a Munkásőrséggel kapcsolatos nyilatkozatainak, hivatkozásai alapjainak ellentmond, de valós helyzetet ismételtelen szemlélteti. Összefoglalva a dolog lényegét, az MSZP továbbra is a testület átalakítása mellett foglalt állást, szó nem volt teljes felszámolásról. Ugyanakkor ez a korábbi NKA tárgyalásokon az MSZMP által adott javaslatához állt a legközelebb. Az MSZP alakuló kongresszusa megerősítette Pozsgay elnöki jelölését. Lényeges, hogy az új pártba kevesen léptek át, az átalakítás káoszba fulladt, de ennek ellenére még egy ideig a legnépszerűbb párt volt, 140 főnyi frakcióval is rendelkezett a parlamentben.¹⁶⁰

A kongresszus állásfoglalása tehát a testület számára elfogadhatóan alakult, hiszen a Munkásőrség állományának egy része is kész lett volna bizonyos változások végrehajtására. Azt se felejtjük el, hogy a kormány, annak ellenére, hogy a párttól függetlenítette magát, mégis az MSZP-hez kötődött, tehát joggal

¹⁵⁹ Kongresszus '89, 358.

¹⁶⁰ Ripp Zoltán — egyébként kiváló könyvében — téved, amikor azt állítja, hogy a kongresszus a testület felszámolását támogatta. (Ripp Z.: Rendszerváltás 479–481.)

láthatta a testület a jövőjét biztosítottak, ráadásul a közvélemény-kutatások is egy ideig kedvezően alakultak az új párt számára.

A kongresszussal kapcsolatban még egy dolgot ki kell emelni. 1994-ben Grósz Károly úgy emlékezett erre vissza, hogy volt egy olyan terve, mi szerint a balos ellenzék kivonul a kongresszusról, és a Budapesti Oktatási Igazgatóságon — amely erre a célra elő volt készítve — megszerveznek egy új kommunista pártot. Ugyanakkor azt is megemlítette, hogy a kongresszus ideje alatt egy „... *rendkívül foghíjas kormányülésen...*” Németh Miklós azt javasolta, hogy Grószt és társait tartóztassák le, mivel a küldöttek szálláshelyén puccsot szerveznek. Grósz elmondása szerint ilyenre nem készült, csupán a szálláshelyén több küldöttet fogadott. Németh javaslatáról őt Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter telefonon értesítette, mire ő odahívta, így Kárpáti láthatta, hogy nem készül semmilyen puccs. Majd a kormányülésre visszatérve telefonált, hogy letettek a letartóztatásukról. Kárpáti szerepe ebben a történetben tisztázatlan, hiszen minek telefonált oda, ha valóban puccsot sejtettek? A későbbiekben miről tárgyalhatott Grósszal? Grósz Károly a visszaemlékezést végül így fejezte be. *„Én arra gondolok, Németh fejében azért fogalmazódhatott meg ez az elképzelés, mert tudott róla, hogy van egy forgatókönyv rendkívüli állapot bevezetésére, csak nem tudta, hogy abban pontosan mi szerepel, s esetleg attól tartott, hogy mi ezt a tervet valóra akarjuk váltani.*”¹⁶¹ – Nyilván ez a forgatókönyv a KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai bizottságában készült. Az érdekes mindebben az, mint láthattuk, hogy ennek a honvédelmi és a belügyminiszter, és a munkásórség országos parancsnoka is tagja volt.

Németh Miklós a következőképpen emlékezett vissza: *„És ültek a kormánytagok a szünetbe, és jött egy hír, a Puja Frigyes, meg a Borbély Sándor és páran most mennek a Grószhoz. Vagy látták, hogy Grósz is... már az is furcsa volt, hogy ezek az emberek ott maradhattak. Legnagyobb furcsaság, hogy a kongresszus nem beszélte ki magát, Nyers lezárta a vitát idő előtt, és szavazást kért. A Berecz, meg a Grósz, meg ez a kör ez ugye ellenünk szavazott az MSZP megalakulásában. És ezek után ezek ott maradtak a teremben meg az épületben. Nem az volt, hogy megköszönjük a Grósz elvtársnak, és felolvassuk a névsort, hogy kik hagyják el, és addig szünetet rendelék el, mert ez a normális. És ott ülünk, és jönnek hírek hozzám, hogy a pártközpontból teherautószámra viszik a dokumentumokat, meg a műkincseket, hát műkincsek kerámiák, festmények, ilyen ajándéktárgyak. És hát mit csináljak vele, nekem semmilyen közöm a pártközpontoz. Szólnak, hogy intézkedjek, de hát nem a kormány raktárát meg archívumát fosztják ki. És akkor jött a másik hír, hogy Puja Frigyes és Borbély meg néhány társuk a Grósszal tárgyalnak. Hát akkor a Kárpáti mondta, hogy na, jó, akkor én odamegyek meg szétnézek, és a Puska-lövés nélkül című könyvét ha előveszi, akkor ez abba le lesz írva.”* Más forrásból sem hallott semmit: *„De nem, nem, többet nem tudok, titkosszolgálatról sem tudok és mást sem. Csak a Kárpátira támaszkodhattam ebben a tekintetben, tehát a titkosszolgálat, hát melyik titkosszolgálat? Borzasztó volt azokat látni. Már a magyar titkosszolgálato-*

¹⁶¹ Rendszerváltók a baloldalon 432–433.

kat.” A volt miniszterelnök még azt is megemlítette, hogy: „*Elterjedt a hír, hogy a Munkásőrség majd megszállja a kongresszust és letartóztatja a vezetőket...*”¹⁶²

Kárpáti Ferenc visszaemlékezése szerint a kormányülést abban az épületben tartották, ahol a kongresszus zajlott. Amikor elkezdték, telefonon keresték Némethet, és azt jelentették neki, hogy munkásőrök vonultak be az épületbe, és a vezetők Grósszal tárgyaltak. Ezt megdöbbenéssel fogadták. Kárpáti javasolta, hogy keressék meg Grószot, (előzetes telefonálásról és Grósz letartóztatását nem említette.) amit ő meg is tett. Ott Grósz Puja Frigyessel és pár munkásőrrel tárgyalt. Megkérdezte tőlük, hogy miről folyik a diskurzus, mire azt felelték, hogy a pártszervezésről tárgyalnak. „*Akkor megkérdeztem, mit jelent a munkásőrség bevonulása, mire körbementek, hogy „mi vagyunk azok”. Lehetek úgy négyen. Visszamentem a kormányülésre, beszámoltam arról, amit láttam, s ezzel az ügy le volt zárva. Letartóztatásról szó sem esett.*”¹⁶³ Kárpáti és Grósz visszaemlékezés ellentmondásos, hiszen Kárpáti nem említi a letartóztatás tervét. Ugyanakkor Grósz valakitől tudhatott az ülésen történekről, hiszen megemlítette.

A fentiekkel kapcsolatban még egy visszaemlékezést meg kell említeni. A BMP ügyeleti szolgálatban volt Skorka Sándor is, akivel interjút készítettem, ő 1989. október elejével kapcsolatban, napot nem nevezett meg, — de a kongresszus alatt ügyeletben volt — a következőket mondta el. Éjjel fél kettőkor a „K” (Közigazgatási) vonal megszólalt, ezen a minisztériumok, tanácsok, rendőrség, tűzoltóság érthette el a budapesti ügyeletet. Ezen a 2. kerületi zászlóalj parancsnoka jelentkezett be, és jelentette, hogy a feladatot végrehajtották, vagyis riadóztattak, amit a BMP ügyelet parancsnoktól kaptak. Ezen az éjszaka riadóutasítást nem adtak ki a fővárosi parancsnokságról. A félreértés oka az lehetett, hogy parancs kiadását követően vissza kellett volna hívni a BMP-t, hogy valóban onnan keresték-e, vagy pedig sem, a parancsnok ezt azonban elmulasztotta. Ezt követően 10 perc múlva egy másik egység is hasonlóról számolt be. A harmadik alkalommal az „M”, minisztertanács telefon csörrent meg, ezen maga Németh Miklós jelentkezett be, aki azt kérdezte, hogy igaz-e, hogy a testület riadóztatása folyamatban van, ugyanis őt ellenzéki képviselők erről tájékoztatták. A volt miniszterelnök azonban nem emlékezett erre az esetre!¹⁶⁴ Majd ezt követően a többi kerület is bejelentkezett, hogy valaki riadóztatta őket a BMP nevében. Ők a feladat végrehajtása előtt nem felejtették el, hogy ebben az esetben vissza kell hívni a BMP-t, így nem riadóztattak. Azt, hogy a megyékkel kapcsolatban történt-e ilyen eset, nem tudta Skorka megmondani.¹⁶⁵

Kevés adat áll a rendelkezésünkre, de biztos, hogy valaki megpróbálta riadóztatni a fővárosi egységeket. Ezzel talán Grósz feltételezett letartóztatását akarták volna megakadályozni? Vagy a kongresszusra akartak nyomást gyakorolni? Az is elképzelhető, hogy egy esetleges „műbalhéval” még inkább a testület vagy Grósz ellen akarta valaki hangolni a közvéleményt. Ezzel kapcsolatban

¹⁶² A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

¹⁶³ Rendszerváltók a baloldalon 432–433.

¹⁶⁴ A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

¹⁶⁵ Interjú Skorka Sándorral, a hangfelvétel a szerző birtokában.

lényeges kiemelni, hogy a telefonálók tudták, hogy milyen szöveggel, és milyen számon kell az egységparancsnokságokat felhívni. Valaki(k) olyan(ok) tehető(ék) mindezt, aki(k) tisztában volt(ak) a testület működésével.

Nyilván nem lehetett véletlen az sem, hogy a kongresszust követően 8-án, október 31-i hatállyal Borbély Sándort saját kérésére, érdemei elismerése mellett felmentették.¹⁶⁶ Ezt követően ugyanakkor két dologra kell felhívni a figyelmet. Elindult egy burkolt költekezés, és október 12-én a MOP-on és a jelentősebb munkásőr objektumokban fokozottabb készenléletet rendeltek el.¹⁶⁷ Ez a testület elleni fokozódó nyomásnak, és az október 23-i ünnepnek, az aláírások összegyűjtésének is a következménye lehetett. A MOP ügyeleti központban ügyeletesi szolgálatot kellett működtetni. 1989. október 13-ától munkanap 16–08 óráig, hétfőig és ünnepnap is. Az ügyeletes parancsnoknak a MOP 238. számú polgári öltözetet kellett viselnie, tehát megint egyfajta rejtettséggel figyelhető meg, a hatfős MOP őrséget kellett irányítania, és a társszervekkel kapcsolatot tartania, a területi parancsnokságok jelentéseit fogadnia. Az országos parancsnok első helyettesének kellett jelentést tennie. Ugyanakkor a MOP osztályvezetőknek rögzíteniük kellett a hivatásos és a polgári állományúak tartózkodási helyét és elérhetőségüket, a saját tartózkodási helyüket és elérhetőségüket a főügyeletesnek kellett jelenteniük. A vezénylést október 13. és 31. között szabályozták, novemberre főügyeletes helyettesi szolgálatot vezényeltek. Zsadányi Lajos, Hölvényi Tamás, Ferenczy Ferenc, Bódi Lajos, Szabó József, Onger Vilmos, Szabó Károly, Gyurán Sándor, Novák Ferenc és Szilasi Imre lettek ebben az időszakban ügyeletes parancsnoknak vezényelve. A készenléti őrséget a MOP, BMP, a Parancsnoki Iskola és a Pest megyei parancsnokság adta.¹⁶⁸

A MOP mellett a különböző objektumokban a következőképpen szabályozták a készenléteket. Ahol fegyvert, lőszert tároltak, 17 órától, pénteken 16-tól másnap 08.00 óráig, munkaszüneti napokon 24 órában őrszolgálatot kellett szervezni, ennek jellegét és nagyságát a helyi körülményektől tették függővé. Az „... őrségekbe szakmailag jól felkészült, kiegyensúlyozott, önmérsékletet tanúsító fizikailag legalkalmasabb munkásőröket...” vezényeltek. A megyei, illetve az egységparancsnok helyetteseknek kellett a szolgálatok elvégzését végezniük. Az ünnep és a munkaszüneti napokon a hivatásos állomány látta el az ügyeletet. Ha ez nem volt megoldható, akkor az alkalmas társadalmi helyettes is bevonható volt a szolgálatba, vagy a területi szervtől lehetett hivatásos állományú személyt vezényelni. Az ügyeleteseknek a MOP-ra gyakrabban kellett bejelentkezniük. A hivatásos állomány elérhetőségét nyilván kellett tartani.¹⁶⁹

A megyei és egységparancsnokságoknak fel kellett venniük a kapcsolatot az azonos szintű rendőri szervekkel, akiket reggel és este tájékoztatni kellett a

¹⁶⁶ *Germuska Pál*: Odacsap a munkásököl? i. m. 439–482.

¹⁶⁷ Ugyanezen a napon az MSZP országos elnöksége megtartotta az alakuló ülését, a Munkás-őrségről a kongresszus állásfoglalását megerősítette. (Népszabadság 1989. október 12.)

¹⁶⁸ MNL OL MOP M-KS-295–1 370. d. 2. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettesének 042/1989. sz. intézkedése 1989. október 12. „MOP parancsnoki ügyeleti és készenléti őrség vezénylése”

¹⁶⁹ MNL OL MOP M-KS-295–1 370. d. 2. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettesének 041/1989. sz. intézkedése 1989. október 12. Az éberség fokozása, biztonság fenntartása tárgyában

helyzetről, tehát nyilván tartottak a testület számára kényelmetlen megnyilvánulásuktól, de azt nem ők akarták elrendezni. E mellett az illetékes területvédelmi és hadkiegészítési parancsnoksággal is kontaktust kellett kialakítani a területi szerveknek, az egységparancsnokságoknak a legközelebbi MN alakulattal. Tájékoztatniuk kellett őket a biztonsági helyzetről, meg kellett állapodniuk a kapcsolattartás módjáról, és a segítségadásról is, az objektum elleni támadást, stb. azonnal jelenteni kellett.¹⁷⁰

Fegyvert ugyanakkor nem lehetett kiadni, és a tartósan kint lévőket be kellett vonni, a lőszertárak, stb. kulcsát páncélszekrényben kellett tárolni. A kiképzést szüneteltetni kellett, a testületet riasztani, illetve magasabb harckészültségbe helyezni csak elemi csapás, ipari katasztrófa, az országot vagy a parancsnokságot ért támadás esetén lehetett. Az állomány hangulatát és feltöltöttségét figyelemmel kellett kísérni, erről minden nap a MOP Harckészültségi és Kiképzési Osztályra tettek jelentést.¹⁷¹

Az MSZP határozatát követően a gazdálkodás területén elkezdődött egyfajta osztogatás. Hirtelen lett keret a 13. havi bér gyors kifizetésére, amelyet október 9-én engedélyeztek is azoknak, akik október 31-én is munkaviszonyban állnak majd, és nem kaptak fegyelmet. Folyó hó 15-ig ki kellett fizetni őket. E mellett a ruházati normát is felemelték¹⁷² és a testület gépkocsijainak a „privatizációja” is elkezdődött, ezt tanúsítja Borbély Sándornak Beck Tamás kereskedelmi miniszternek írott levele is, amelyben öt darab autó feláras, soron kívüli értékesítésére kért engedélyt a hivatásos állomány helyzetének a rendezésére hivatkozva.¹⁷³

Az október 12-én való fokozottabb készenélt elrendelése mindenképpen azt jelenti, hogy a legtöbben nem számoltak a testület megszüntetésével és az említett kifizetések sem jelenthették feltétlenül ezt. Mindettől függetlenül a Minisztertanács foglalkozott a testülettel 1989. október 16-án. Ezen Kárpáti Ferenc ismét felvetette a tárcaközi bizottság javaslata alapján az „átalakítást”, a hadsereg mellett a milícia egy területvédelmi erő lett (a valóságban maradt) volna. A békében katasztrófavédelmi feladatokat láttak volna el. A fegyverük a hadseregnél lett volna elhelyezve, katonai kiképzésben akarták őket részesíteni. A következő elnevezéseket javasolták: Nemzeti Őrség, Népőrség, Önkéntes Védelmi Erő.¹⁷⁴ Békében a HM, háborúban a Honvédelmi Tanács, illetve a Ve-

¹⁷⁰ Uo.

¹⁷¹ A 0036/1989. sz. 1989. szeptember 28-i mopk. 1. helyettesének intézkedése hatályát vesz-tette. (MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Dósa István mopk. 1. helyettesének 041/1989. sz. intézkedése 1989. október 12. Az éberség fokozása, biztonság fenntartása tárgyában

¹⁷² MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ő. e. Barta Gyula mopk. helyettesének 39/1989., és 40/1989. sz. intézkedése 1989. október 9.

¹⁷³ MNL OL MOP M-KS-295-1 369. d. 1. ő. e.

¹⁷⁴ A Népszabadság 1989. október 13-i számában tudósított a tervezetről. Több dolog érdekes ezzel kapcsolatban. Elképzelhetőnek tartom, hogy a kormány tagjainak nagy része sem volt tisztában a Munkásőrség feladataival, hiszen akkor a háborús területvédelmi, és a békeidőszakban lévő katasztrófavédelmi feladatokat nem úgy tállták volna nekik, mint ha ez a Munkásőrség számára teljesen új lenne. Az elnevezéseknél a MOP korábban összeszedett javaslatait vették elő. A Magyar Nemzet október 18-i számában arról írt, hogy sok munkásőr átlép az önkéntes területvédelmi erő-be. A fegyveres szerveknél bevezetett megerősített őrségről is tudósítottak.

zérkar irányította volna őket. A megyei hadkiegészítési és területvédelmi parancsnokság vette volna át a jelentkezőket, nekik katonai egyenruhát terveztek adni. A milícia-jelleget meg akarták tartani, de a hadseregre vonatkozó szabályok lettek volna rájuk is érvényesek. Ez nem valósult meg, később az országgyűlés sem fogadta el, ez a Munkásórség burkolt átmentését jelentette volna.¹⁷⁵

Végül az MT megszövegezte a 3292/1989. számú határozattervezetét¹⁷⁶ a testület megszüntetéséről, amit végül nem adtak ki,¹⁷⁷ de miután az 1989. évi XXX., a Munkásórség megszüntetéséről szóló törvényt a parlament elfogadta, a kormány megalkotott egy rendeletet a felosztás módjáról, amelynek bizonyos elemeit ez a tervezet is már tartalmazta. Így elképzelhetőnek tartom, hogy félhettek attól, hogy az országgyűlés nem fogadja el a törvényt, ezért inkább határozat formájában akarták kezdetben szólni a megszüntetéséről. Természetesen kérdéses, hogy ez mennyire lett volna kikezdhető, és így mennyire okozhatott volna felfordulást. Nyilván ezt ők is mérlegelték, így a törvény megalkotása mellett maradtak.

A MOP iratai között lévő dokumentum alapján az 1989. október 16-i dátum és Németh Miklós sajátkezű aláírása szerepel.¹⁷⁸ Ebben a HB vezetőjét tervezték megbízni a feladat végrehajtásával. A Munkásórség jogutód nélküli megszüntetése, vagyonának zárolása szerepelt ebben. A fegyvereket és az objektumokat a honvédség kezelte volna. Az is nyilvánvaló, hogy nem bíztak teljes mértékben a Munkásórségben. A felosztásban az is szerepet játszott, hogy az MSZMP összeomlása után rengetegen írták alá a népszavazási kezdeményezést, még október 5-ig csak 20 ezer aláírás gyűlt össze. Utána három nap alatt 60 ezer.¹⁷⁹ Az MSZMP-ben és a kormányban komoly viták lehetettek még ekkor is ezzel kapcsolatban, ezt a „törvénykezés” mellett Markovics visszaemlékezése is érzékelteti: „...mit beszéltek meg a Németh Miklós, meg a Grósz, meg tudom én, hogy milyen viták... Mert azokon én nem vettem részt. Nem hívtak meg, ma-

¹⁷⁵ Ólmosi Zoltán: A Munkásórség megszüntetése i. m. 189–226.

¹⁷⁶ A magyar Közlönyben nem jelent meg, és Kárpáti Ferenc visszaemlékezésében sem ír erről. (Kárpáti Ferenc: Puskalövés nélkül... Duna International Kiadó Bp., 2011. 155–156.) Markovics Ferenc valószínűleg ezt kaphatta meg Németh Miklóstól, mivel a kinevezéséről a parlamenti szavazás előtt értesült. A parlamenti folyosón Németh Miklós adott a kezébe egy okiratot. Markovics úgy emlékezett, hogy ez a XXX. törvény volt a Munkásórség megszüntetéséről, és ebben benne volt, hogy ő lesz a felszámolásért felelős kormánybiztos. Ez azonban nem lehetett, mivel ez nem tartalmazza Markovics kinevezését, erről az október 16-i, említett dokumentum rendelkezik, illetve az október 29-i 107/1989. sz. MT rendelet. Mindebből látszik, hogy a megszüntetést és a felosztásnak a módját titokban akarták tartani, ameddig lehetett. (Az MT 107/1989. sz. rendelete Markovics Ferenc kormánybiztosi kinevezéséről Magyar Közlöny 1989. október 29. 76. sz., Az 1989. évi XXX. tv. a Munkásórség megszüntetéséről, Magyar Közlöny 1989. október 21., A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25.)

¹⁷⁷ De nyilvánosságra került, a Munkásőrök még ezt követően is bíztak abban, hogy átalakítják a testületet, erre bizonyos körökben volt is szándék, bizonyítja ezt Kárpáti Ferenc tervezete. (Ólmosi Zoltán: A Munkásórség megszüntetése i. m. 189–226.) Lényeges, hogy az ellenzék egy része már október 13-ra összegyűjtötte az aláírásokat, a közvélemény kutatások alapján lehetett tudni, hogy milyen eredmény lesz borítékolható a Munkásórséggel kapcsolatban.

¹⁷⁸ MNL OL MOP M-KS-295–1 558. d.

¹⁷⁹ Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 496.

gyarul. *És tényleg nem tudom, hogy ott végülis ott, hogy zajlottak le a dolgok...*¹⁸⁰

A Minisztertanács döntéséről, mi szerint a Munkásórség feloszlását javasolja, október 17-én tudósított a Népszabadság.¹⁸¹ Ezt követően a Parlament elé került a vita a testületről,¹⁸² végül október 20-án,¹⁸³ jelképesen a sarkalatos törvények előtt, a Munkásórség megszüntetéséről szóló, 1989. évi XXX. törvény elfogadása következett.

A törvény október 21-én jelent meg a Magyar Közlönyben, így ekkor vált hatályossá.¹⁸⁴ Lényeges kiemelni, hogy a megszűnéssel kapcsolatban a törvény mindenféle kertelés nélkül kimondta, hogy a békés, demokratikus átmenet biztosítása érdekében van szükség minderre, tehát az ellenzék korábbi törekvései megvalósultak. A népszavazásnak ez utóbbi miatt is volt további megerősítő szerepe. A hadseregnek való feladatok átadásának (hátrországvédelem) a szabályozása ugyanakkor azt is megakadályozta, hogy a későbbiekben egy „jogutód nélküli torzszülött” jöhessen a világra. A fegyvereket és az objektumokat ideiglenesen a hadsereg kezelte, az állományról is gondoskodniuk kellett. Ezt az országgyűlés egyébként 274 igennel, 6 nemmel és 31 tartózkodással fogadta el.¹⁸⁵ Mindenképpen figyelemreméltó a magas igenek aránya, ez azt tükrözi, hogy a testület felszámolása erre az időszakra a kormánynak és az MSZP-nek is politikai szempontból nagyon lényeges volt. Ez számukra ekkor már egyfajta „tűzoltási kísérlet” volt, hiszen a népszavazási kampány és a népszavazás során erősödött meg az ellenzék egy része.

Borbély Sándor már 20-án rendelkezett a felszámolásig a teendőkhöz kapcsolatban. Ebben a feladatok további ellátását szabályozta. Ugyanakkor a dokumentum azt bizonyítja, hogy a törvény elfogadását követően azonnal értesült a feloszlásról, és a fegyverek gyors elvételére nem számított. *„A munkásórség megszűnése tehát nem esik egybe az Országgyűlés törvényjavaslat feletti szavazásának napjával. Minderre tekintettel szükséges a munkásőri személyi állománya fegyelmét, rendjét, valamint a szolgálat ellátás feszességét, biztonságát a továbbiakban is biztosítani. Tekintettel arra, hogy a törvény hatálybalépését követően a Minisztertanács gondoskodik a megszüntetés részfeladatainak fegyelmezett végrehajtására, a személyi állomány tevékenységére szükség van.”* Így a fegyverek, objektumok őrzéséről részletesen rendelkezett.¹⁸⁶

¹⁸⁰ A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25.

¹⁸¹ Hasonló volt a helyzet a munkahelyi pártszervezetekkel kapcsolatban is, október 7-én a kongresszus még a megtartásuk mellett érvelt, az aláírások összegyűjtését követően 13-án Kulcsár Kálmán bejelentette, hogy javaslatot terjeszt be a kitiltással kapcsolatban. 1989. évi XXXIII. tv. címen el is fogadta az országgyűlés. (Népszabadság 1989. október 17.)

¹⁸² Népszabadság 1989. október 18, Ripp Z.: Rendszerváltás i. m. 461–452.

¹⁸³ A Reform 1989. október 20-i számában a MOP előtti tüntetésről tudósított, ennek során az egyik szomszédos villából filmezték a résztvevőket. A plakátokon a következő szövegek voltak olvashatók: „Ne lőjetez, inkább dolgozzatok!” „A Munkásokat nem kell őrizni!” „Vigyázz, pihenj, oszolj!”

¹⁸⁴ Magyar Közlöny 1989. október 21-i szám

¹⁸⁵ Kárpáti Ferenc: Puskalövés nélkül i. m. 155–156.

¹⁸⁶ MNL OL MOP M-KS-295 370. d. 2. 6. e. Borbély Sándor: MOP 4–44 /1989. sz. intézkedése 1989. október 20. „A munkásőri tevékenység folyamatosságának a biztosítása”

1989. október 21-én a MOP-on rendkívüli értekezletet tartottak, amelyen Németh Miklós mondott beszédet, kihangsúlyozta, hogy egy politikamentes Munkásórség nem lenne jó senkinek. Borbélyt ekkor mentette fel, Kárpáti is jelen volt, ő is köszönetet mondott a testületnek.¹⁸⁷ Németh Miklós mindezt eléggé kockázatosnak tartotta, hiszen korábban is értesült munkásőr szervezkedésekről,¹⁸⁸ és ezen a napon még kint voltak a fegyverek. *„Egy gyönyörű szép őszi nap volt, — emlékezett vissza — és a beszédemet még meg is tapsolták. Azt jelentettem be, ott ült az összes az országos parancsnokság... én azon a bizonyos késő őszi feloszlató parancsnokgyűlésen vagy minek nevezték, ahol nem csak az országos parancsnokság, hanem a megyei parancsnokok is mind-mind részt vettek és hát én a Kárpáti Feri bácsi kíséretében búcsúztam, búcsút mondtam nekik. Hát nem mondom, hogy nem volt izgalom bennem, mert volt. Én, amikor a csütörtöki kormányülésen megkérdeztem a kollégák közül, hogy ki tartana velem erre a gyűlésre, akkor egyetlen egy ember emelte fel a kezét, ez Kárpáti Ferenc volt. És ez nekem nagyon jól esett. Semelyik másik miniszter vagy kolléga nem érezte úgy, hogy itt valami nagyon jelentős történik majd, és esetleg valamilyen támogatást a jelenlétükkel adni kell a kormányfőnek. ... De a Kárpáti rögtön átérezte ennek a súlyát is, meg az ezzel járó felelősséget és hát nekem, ő, amikor*

¹⁸⁷ A miniszterelnök a következő szavakkal búcsúzott: *„... Tudom, hogy Önöknek különösen nehéz megérteni, megemészteni ezt a döntést. Bevallom, én magam is sokat töprengtem rajta. Végül az segített, hogy a múlt értékelése feletti vívódás helyett a jövő felé fordítottam tekintetem.”* Népszabadság 1989. október 23.

¹⁸⁸ Németh Miklós ezekre a következőképpen emlékezett: *„Hát több is volt ilyen, amikor önmagának az akkori parlamentben egy volt megyei tanácselnök, aki parlamenti képviselő is volt, az íróasztalára letesz egy levelet, aláírva. És beleírja, hogy ezt és ezt X és Y adta nekem ebből a megyéből, nem írja alá, mert fél a retorziótól, de szívesen találkozik velem. És én találkoztam is az illetővel. Aki hát bizonyos északkeleti magyarországi megyék bizonyos nagyvállalatai és munkásórségeinek rendszeres tanácskozásairól számolt be, ahol, ahol hát arról beszélgettek, hogy hogyan lehetne ezt a fordulatot megakasztani, és hogyan lehetne új irányt venni, már visszafelé fordítani a dolgokat.*

K. D.: *És ez csak az északkeleti megyékben volt, vagy volt máshol is?*

N. M.: *Volt máshol is, de északkeleti megyéből volt konkrét felhívás vagy levél a kezemben.*

K. D.: *És a Münnich Ferenc Társasággal volt nekik kapcsolatuk? Vagy ezt nem lehet tudni.*

N. M.: *Én akkor, ez volt az egyetlen eset, amikor ez a találkozó a levelet nem aláírta, de a levelet a megyei tanácselnöknek átadó személlyel személyesen találkoztam, amikor valóban utasítottam a titkosszolgálatot bizonyos dolgokra. A telefonlehallgatások odáig mentek, hogy elegendő bizonyíték nem gyűlt össze arra, hogy tovább... mert csak ilyen foszlányok jöttek, hogy mi lenne ha! Mi lenne, ha az elektromos vezeték... Nem jött össze ahhoz elegendő bizonyíték, a telefon. ... utasítás arra ment, hogy lehallgassanak bizonyos telefonokat. Bizonyos emberek bizonyos telefonjait. És hát a feltételezésekben olyanok... vagy a telefonbeszélgetésekben feltételes módokban, hogy mi lenne ha...? Mit gondolsz, mi lenne a válasz? Tehát így telefonon ilyenekről beszélgettek. Ha az elektromos rendszerben valami probléma lenne, vagy a gázvezetékek elszabadulnának,... elszabadulnának a gázvezetékek. Hát miután a találkozók nyilvánvalóan szagot kaphattak arról, hogy a... Egyébként egy parlamenti beszédben virágnyelven el is mondtam ezt annakidején, egy hozzászólás keretében, hogy a találkozók, az összejövetelek elhaltak. Ez volt a vége, nem lett belőle további intézkedéscsomag vagy ügy. De a kérdésre, hogy a Münnich Ferenc Társaság és ezek meg a munkásőrök, hát nyilvánvaló, hogy egy töről fakadtak. A társaság, hát átfedés volt legalább kétharmados arányban a vezetés meg a személyi kapcsolatokat érintően, hát ez a munkásórségi leszerelés ez volt a másik eset, mondom, amikor maga a feleségem ijedt meg egy picit, mert ezeket a fenyegető telefon, még K vonalon is. Tudja mi volt az a K vonal?*

*ahogy odaértem a gépkocsival és megjelent ennél, mert délelőtt 10 órára kellett menni ugye a Naphegyre...*¹⁸⁹

A Reform című lap tudósítása szerint október 23-án 10 órakor kapták meg a parancsot a honvédség napokkal korábban kijelölt alakulatai a munkásőr objektumok megszállására. Ungvár Gyula vezérőrnagy irányította az akciót, 180 objektumból kellett a fegyvereket begyűjteni, és a meghatározott közeli katonai raktárakba szállítani.¹⁹⁰ A Népszabadság szerint már a MOP épületét október 22-én 12 órakor katonák őrizték.¹⁹¹

Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök hivatalosan október 23-án jelentette be a testület feloszlását, ezzel kapcsolatban megemlítette, hogy az MN kommandós alakulatai megszállták a Munkásőrség 180 fegyverraktárát, és létesítményeit. Ennek során 60 ezer géppisztolyt, 53 ezer kézi lőfegyvert, 5300 géppuskát vettek el.¹⁹² Kárpáti Ferenc a már említett visszaemlékezésében azt írta, hogy 22-re begyűjtötték a fegyvereket.¹⁹³

Az akció megtervezője és koordinálója, Markovics Ferenc visszaemlékezése szerint szó sem volt kommandós alakulatokról, és a fegyverraktárak őrzését 23-án délelőttre sikerült átvenni a Munkásőrségtől. Az iratok tanulsága szerint ez nem minden esetben volt így, több helyről délután, pár helyről 24-i átvétellel kapcsolatban küldtek jelentést.¹⁹⁴

Markovics egy végrehajtási utasítást készített a lefegyverzéssel kapcsolatban: *„Hát ebben a végrehajtási utasításban, amit én annyira titkoltam, hogy tényleg én maximum a hogyhívjával akartam megbeszélni, a Horváth Pistával, meg a Kárpáti Ferivel, először, ebbe az volt a leglényegesebb, hogy pánikszerűen és rajtaütéssel kell a Munkásőrséget megszüntetni. Na, most ebbe az volt*

K. D.: Titkos, különleges (Pontosan: Közigazgatási)

N. M.: Hát, ami egy bizonyos beosztás a régi rendszerben fölött még a lakásába is felszerelték az embereknek az úgynevezett K vonalat, hogy mit rövidítettek, hogy különleges vonal, vagy nem tudom, és még a lakásom K vonalán is, hát nem tudom, akkor annak olyan beosztásúnak kellett lennie, aki K vonalról fenyeget meg engem. ... K. D.: És nagyságrendileg hány ember lehetett benne ebben a szervezkedésben? Ezt kiderítette az állambiztonság? NM: Hát ez több tucat, ennél többet nekem sem jelentettek. Több tucat ember, meg azoknak a beosztottjai, akik... hát, nyilván ha egy vezérigazgató megy, ott viszi a sleppjét, és akkor már az három ember legalább. Hogy aztán... ezek északkelet-magyarországi megyei vállalatok és vezetők voltak. De, mondom, ez elhalt.” (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.) Markovics Ferenc visszaemlékezése szerint: *„Hát nem is biztos, hogy minden munkásőr le akar szerelni, meg minden munkásőr át akarja adni a fegyverét, aztán iminnen-amonnan lehetett hallani ilyeneket. De ezek ilyen hallomás, nem kész tények, hallottam ilyet is.”* (A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25.)

¹⁸⁹ A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.

¹⁹⁰ A Reform 1989. november 24-i száma meg nem nevezett forrásokra utalva írta, hogy egyes sztálinista megyékben el akarták a munkásőrök a fegyvereket dugni. (Reform 1989. november 24.)

¹⁹¹ Népszabadság 1989. október 26.

¹⁹² *Tőkés Rudolf*: A kialakított forradalom 371–373. ., A Reform 1989. november 24-i számában közölt mennyiségek: 53004 pisztoly, 59044 géppisztoly, 4704 golyószóró, 609 géppuska, jelentős mennyiségű lőszer és kézigránát, 23 db. tehergépkocsi a fővárosban, országosan összesen 470 gépjármű. Budapesten október 25–27. kezdték meg az anyagok begyűjtését, 30-án vidéken is elkezdték a fegyverek elszállítását. A Honvédség 250–260 szállító járművét vonta be. A honvédség vezetői szerint a Munkásőrség vezetői minden szükséges információt megadtak. (Reform 1989. november 24.)

¹⁹³ *Kárpáti Ferenc*: Puskalövés nélkül i. m. 155–156.

¹⁹⁴ MNL OL XIX-A-98 260. d.

tulajdonképpen a fő dolog, amivel aztán hát ugye a Kárpáti nagy keservesen egyetértett, hogy a Dósával én megbeszéltem, ez is benne van, hogy éjjel, tehát egy éjszaka kell az egészet megcsinálni. Éjjel, mit tudom én, 11–12 között, a Munkásórség Országos Parancsnoksága, és megyei, és bármilyen parancsnokság között az összeköttetést megszüntetni. Tehát hogy ne tudjanak egymással kommunikálni. A Dósát arra kértem, az is le volt írva, minden bázishoz adjon egy embert, és valamilyen úton-módon, vagy vállalatától, vagy a munkásórség gépkocsiállományából szerezzenek személykocsikat, és tulajdonképpen álljon rendelkezésre egy ember, aki megmutatja az objektumot. A Horváth Pistát arra kértem, hogy adjon rendőrt, egy rendőrt minden ilyen kocsihoz, a Kárpáti Ferit pedig arra, hogy adjon kiskatonát, illetve nem kiskatonát, tisztet, vagy tiszthelyettest. És tulajdonképpen határozott felszólítással, hogy minden munkásőr objektumnál, ahol fegyver volt, ott ő is volt, na, most ezek azért géppisztollyal, meg mit tudom én mivel ellátva,... (A) végrehajtás aztán tényleg úgy történt, a Munkásórségtől, akit a Dósa kijelölt, az tulajdonképpen vitte magával gépkocsival a rendőrt, a tisztet, vagy tiszthelyettest és a katonát. Kimentek a helyre, az adott helyre, ahol a bázis volt, felszólították, hogy ilyen és ilyen törvény értelmében, tehát a XXX-as törvényre hivatkoztak, a XXX-as törvény értelmében a Munkásórséget lefegyverezzük, tegye le a fegyvert. És adjátok ide a fegyverraktár kulcsát! Most attól kezdve ott maradt vagy a katona, vagy a rendőr, és tulajdonképpen ő védte, de ez nagyon rövid ideig kellett, mert maximum egy vagy két nap. Most erre, még ugye a Kárpátitól azt kértem, hogy adjon nekem még két-három tábornokot, hát egyrészt olyat, aki felügyeli a gépjármű részleget, és gondoskodik arról, hogy az összes fegyvert, azonnal, ahogy lefoglaltuk, az összes fegyvert kezdjék el beszállítani. Döntsék el, hova, a honvédségi raktárakba, de hát leltár szerinti átvétellel... október 23-án már korán reggel nekem jelentették, hogy az ég adta világon mindenütt már le van foglalva a fegyver. A Munkásórség le van fegyverezve, és hát folyamatosan szállítja a honvédség egy tábornok vezetésével az összes fegyvert be a honvédségi fegyverraktárakba...¹⁹⁵

Skorka Sándor viszont a következőképpen emlékezett vissza. Az MN megszállta a főbb objektumokat, a Gellért-hegyen a Munkásórség és az MN is adott szolgálatot. Az akciójukat szerinte rosszul szervezték meg, mivel az üzemekben lévő bázisokat nem szállták meg. A testület eszközeit a főtí raktárba gyűjtötték össze. A gyakorlóruhát a rendőrség kapta. A fegyvereket úgy szállították el, hogy a MOP 1. emeleti bejáratról hólapáttal hányták le a földszintre, a Munkásórség fegyverei Táborfalvára kerültek, az MN objektumába. Skorka még azt is állította, hogy a későbbiekben nem a Munkásórség fegyvereit adták el Horvátországba, mivel azoknak szürke volt a markolatuk.¹⁹⁶

A visszaemlékezések és az iratok tanulsága alapján komolyabb incidensre nem került sor a lefegyverzés során. Németh Miklós szerint: „Voltak kiabálások, majd visszajövünk – ilyesmi, de különösebb, tehát verekedés, vagy ilyesmi semmi. Voltak, akik megcsókolták a fegyvereiket, voltak, akik törölgették a könnyeiket, ilyeneket kaptam jelentésbe, de zavartalanul, hiánytalanul — de hát

¹⁹⁵ A szerző interjúja Markovics Ferencsel, 2014. augusztus 25.

¹⁹⁶ Interjú Skorka Sándorral, a hangfelvétel a szerző birtokában.

a hiányba becsúszott egy kis folt, — de zavartalanul megtörtént. ...” Ugyanis: „Egy 56-os ruhába öltözött úr van lent a kapunál, ismeri, lódenkabát kivágott címer, magyar zászlóval. Tehát felöltözött 56-os figuraként. És azt állítja, hogy Fót mellett, Fóton a raktárakban még van fegyver, és nem őrzi senki. Munkásőr.” Ezt követően a miniszterelnök utasította Kárpáti Ferencet, hogy küldjenek embereket a raktár őrzésére is. Valamennyi fegyver maradhatott kint a munkásőröknél, hiszen a nyilvántartások nem voltak megbízhatóak.¹⁹⁷

Október 24-ére a MOP-ra berendelték a budapesti, a megyei parancsnokokat, a helyetteseiket és az ügykezelési előadókat a további teendőikkel kapcsolatban.¹⁹⁸ A Posta 1989. október 24-én adott értesítést a Munkásőr lap megszűnéséről.¹⁹⁹ A Munkásőrség felszámolásának a módjáról 1989. október 29-én született döntés.²⁰⁰ A népszavazást november 26-án tartották, a választók közel 95% az igenre, jelen esetben a testület feloszlására voksolt.²⁰¹ 1989 végétől megkezdődött a testület ingatlanjainak és ingóságainak a hasznosítása, ezt azonban már egy másik tanulmányban fogom ismertetni.²⁰²

Látható, hogy a Munkásőrség feloszlása nem ment egyszerűen, hiszen az MSZMP sokáig az átmentésére játszott. A párton belül voltak ezzel kapcsolatban véleménykülönbségek, ennek a pontos tisztázása további kutatásokat fog igényelni. Látható az is, hogy az átmentéssel kapcsolatos koncepció folyamatosan változott. Az 1989-ben Moszkvában megfogalmazott elvek az elnöki szocializmusról, Pozsgay terve a sajtóval kapcsolatban és a Munkásőrség esete minden bizonnyal összefüggésben volt egymással. 89 végére egyrészt a milícia léte politikailag kezdett egyre kényelmetlenebbé válni, másrészt viszont a feloszlítás a hatalmi pozíciók, a pénzügyi helyzet és a szavazóbázis gyengülése miatt is mérlegelés tárgyát képezte a hatalom részéről. Azt, hogy az MSZMP-n belül kik és milyen mértékben foglalkoztak egy esetleges puccs kérdésével, szintén további kutatásokat igényel. Ezzel kapcsolatban egyelőre inkább visszaemlékezések állnak a rendelkezésünkre. Csehszlovákiában és az NDK-ban felhasználták a milíciát a tüntetők ellen, a félelmek így nem voltak alaptalanok. Lényeges kiemelni, hogy a Munkásőrséggel kapcsolatban az egyetlen megoldás csakis a felszámolás lehetett, mivel ez a testület a felvételi elveknek köszönhetően az MSZMP párthadserege volt, és adott esetben maradhatott vol-

¹⁹⁷ „Hát ez volt a Kárpáti nagy dilemmája is, mert a leltár... ő is azt mondta, hogy jó, de ne nyugodjunk meg 100%-ig, mert biztos, hogy van kint. Hát nézd meg! – azt mondja és mutatta nekem – Hát ezek... honnan tudjuk, hogy leadták-e a cserénél mindet, amikor cseréltek típust mondjuk. Ki tudja, mert a papírokból nem derül ki semmi.” (A szerző interjúja Németh Miklóssal, 2014. augusztus 13.)

¹⁹⁸ MNL OL MOP M-KS-295-1 370. d. 2. ó. e. Dósa István mopk. 1. helyettes 46/1989. sz. intézkedése 1989. október 23.

¹⁹⁹ MNL OL MOP M-KS-295-1 558. d.

²⁰⁰ Az MT 107/1989. sz. rendelete Markovics Ferenc kormánybiztosi kinevezéséről Magyar Közlöny 1989. október 29. 76. szám

²⁰¹ Az Országgyűlés 41/1989. sz. határozata 1989. december 21. a népszavazás eredményével kapcsolatban Magyar Közlöny 1989. december 27. 97. sz.

²⁰² Az MT 1067/1990. (IV. 9.) sz. hat. a volt Munkásőrség egyes ingatlanjainak hasznosításáról Magyar Közlöny 1990. április 9. 32. sz. Grúber Nándor PM főosztályvezető kormánybiztos lett, a vagyon kezelése lett a feladata.)

na. A négyigenes népszavazással az ellenzék több pártja nem csak a népszerűségét tudta növelni, hanem nyomást tudott a hatalomra gyakorolni, hogy oszlassa fel a Munkásórséget. Ugyanakkor a szovjet csapatok ittléte, és az MSZMP hatalmi pozíciói miatt többen joggal tarthatták kockázatosnak a népszavazást, bár ez 26 éves távlatból visszatekintve helyes lépésnek bizonyult.

THE LAST MONTHS OF THE WORKMEN'S GUARD

by Dávid Kiss
(Summary)

One of the key points during the change of regime in 1989-90 was the suppression of the Workmen's Guard (Hung. Munkásórség), as its personnel consisted of members of the Communist Party or persons loyal to it. Although this did not mean that all its members would have been ready to take arms in defence of the "people's authority", even the mobilisation of only a part of the some sixty thousand members for an extreme leftish coup could have had serious consequences. From all this followed that the complete dissolution of the Guard became a question of crucial importance, for not even a transformation of this body would have meant a solution to the problems it represented, as more than two hundred thousand people had served there in the course of its existence. Nor was it indifferent for the Communist Party, preparing itself for the democratic transition, how the serving and retired personnel, and the members of their families would vote during the forthcoming elections. On the other hand, the reformist circles of the ruling party were aware that a standing party army would be incompatible with the conception of a modern leftish political force. In opposition to them, some played on the transition of the Guard into the new era.

The tug of war around the Guard was eventually decided by the success of the collection of signatures which preceded the referendum proposed by the political opposition on four questions. Then, before voting on fundamental legislation, the parliament passed act XXX of 1989 on the abolition of the Workmen's Guard. As the subsequent referendum was regarded as confirmatory, the Guard could not be reorganised under any pretext thereafter.